

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXI. ÉVFOLYAM, 1931 JANUÁR

Harmadik évtizedébe

lép ezzel a számával a *Mult és Jövő*. És ha visszatekintünk az elmúlt évtizedekre, ott sorakoznak egymás mellett a hatalmas kötetek, a zsidó kultúrának múlhatatlan becsű kincsesbányái, amelyekből jövőendő nemzedékek lelkesítő szépségeket, önérzetet fűtő örök zsidó értékeket fognak meríteni.

Súlyos harcokkal, küzdelmekkel tele esztendőök voltak. Előbb harcolni kellett azért az igazságért, hogy vannak zsidó szépségek, zsidó kultúrértékek. Mikor a zsidó közélet apró-cseprő politikai csetepatékból állott, tűzte ki a *Mult és Jövő* az új zászlót, mely mulandó történések és zajló áramlások fölött lebegve megmutatta az utat a felragyogó zsidó renaissancehoz.

Háborús évek, forradalmak és ellenforradalmak, gazdasági válságok és összeomlások egyre újabb meg újabb akadályokat torlasztak föl. De a *Mult és Jövő* megszakítás nélkül folytatta út-törő munkáját az egyetemes zsidóság dicsőségére. Szinte példátlanul áll ez a zsidó orgánumok történetében. Egymásután semmisítették meg e végzetes idők a hasonló magas színvonalú külföldi próbálkozásokat és mindenütt csodálattal és elismeréssel tekintenek ma a *Mult és Jövő* áldozatkész kitartására, mely minden nehézségeken és akadályokon győzedelmeskedni tudott.

A *Mult és Jövő* húsz évfolyama ma a zsidó művészetnek ritkabecsű enciklopédiája, amelyet Londontól New-Yorkig, Jeruzsálemtől Berlinig keresnek. És minden egyes kötetnek értéke csak nő az idővel, mert nem a múltó aktualitásokat, hanem a zsidó génusz állandóan növekedő jelentőségű kincseit foglalja magában.

Évtizedek fordulóján a *Mult és Jövő* nagy és lelkes táborához szól szavunk. Olvasóink áldozatkészségét kérjük további munkánkhoz. Csak úgy tudjuk állandóan fokozódó erővel teljesíteni nagyfontosságú hivatásunkat, ha továbbra is érezzük magunk mellett a zsidó intelligencia buzdító szeretetét, a kultúr-zsidóság serkentő ragaszkodását.

Arra kérjük olvasóinkat, *nyerjen meg mind-egyik egy-két új hívet a Mult és Jövő számára*, hogy minél szélesebb körben terjeszthessük a zsidó alkotóerő halhatatlan értékeit.

A százéves J. L. Gordon

Az egész világ héber sajtója külön számokat szentel most *Jehuda Léib Gordon*, a nagy héber költő emlékének. Négy nappal Chanuka előtt, Kiszlév hó 21-én lett száz éve annak, hogy Vilnában, a zsidó kultúra centrumában született. És idestova kereken negyven éve lesz, hogy Pétervárott, az akkori orosz zsidó szellemi élet másik középpontjában meghalt. A közbeesett hatvan esztendő majdnem elejétől végig csupa szabadságharc. A költő harca az élet és az eszme szabadságáért, amelyért szembekerült saját testvéreivel és hamis vádakkal sujtva, börtönfogságot szenvedett.

Gordon, az új héber költészet első „oroslána“, egészen fiatalon mutatta oroszlánkörmeit. Tizenhárom éves korában egy vers miatt kellett elhagynia az „antokoliai maggid“ híres talmudiskoláját. És talán éppen ez epizód óta fordult teljesen az orosz zsidó felvilágosodási mozgalom, a „haszkala“ felé, amelynek legharcosabb katonája maradt élete végéig. Volt idő, amikor generalissimusnak tisztelték, amikor a „Felvilágosodást Terjesztő Társulat“ élén állott és nemcsak epika és líra volt a fegyvere, hanem a prózai propaganda pengéje is. De amikor fanatikus ellenfeleinek titkos följelentése folytán feleségével és gyermekeivel együtt börtönbe került, sok tisztelője közül senki sem mert, senki sem próbált a költő sorsa iránt érdeklődni, nehogy az „érdeklődő“ is forradalmi konspiráció gyanujába keveredjék. Pedig sok szenvedés után kiderült, hogy az egész hadjáratot a „haszkala“ ellenzői indították ellene és az egész vád végül egy cenzurálatlan Heine-kiadás „illegális“ vásárlására zsugorodott össze.

A csalódások hosszú sorozatát ez indította meg Gordon lelkében. És nem bízott többé a „felvilágosodottság“ győzelmében sem. Egyik víziójában („Holdvilágos éjjel“) egy csarnokot lát tele résekkel, hasadékokkal, vakolata omlik és porában csúszó-mászó férgek nyüzsögnek, az öregek nyugodtan alszanak, mintha nem is kellene félni a rom összeomlásától, az ablakokon keresztül pedig a zsengek, fiatalok egymásután szöknek, menekülnek kifelé... „És kérdeztem: mi ez? És hallottam a feleletet: Izrael háza ez, Tanának csarnoka...“

És megrendült a hite a héber nyelv diadalá-

MAURICE MINKOVSKY: HONTALANOK

(Az Amerikában tragikusan elhunyt festő hagyatékából)

FLÜCHTLINGE

Beilage des Milt és Jövő

A Milt és Jövő 1931. évi január havi művelődési

Supplément de Milt és Jövő

ban is. Kételyek szálltak szívébe: „Ki tudja, hajh, Cion tar mezején — Tán az utolsó költő vagyok én? — S ti vagytok az utolsó olvasók?” Ugy érezte, mintha feltartóztathatatlanul jönne a „rothadás Juda házában“. Csak a nyolcvanas évek elejének rettentő pogromja rázta fel az orosz zsidóságnak lelkiismeretét. És senki sem adott méltóbb választ a végzetes eseményekre, mint Gordon. Szimbolikus verse „*Üdvöske hugom*“, „*Jákob leányának, akit meggyalázott Chamór fia*“, a zsidó fájdalom és fölemelkedés halhatatlan kiáltása:

*Mért csügged lelked, Üdvöske hugom?
Mért zaklat kétség, gyötör fájdalom?
És arcod rózsái miért hervadoznak?
Lihegő hordák jöttek, megkínóztak?
Ököl, ha győzött s gonosz hatalom, —
Te vagy-e bűnös, Üdvöske hugom?*

*„Hogy rejtsem szégyenem?” — Hol szégyened?
Szived nem csapongott, nem vétkezett.
Emeld büszkén fejed az ég felé,
Nem tied a szégyen, kínzóidé.
Foltot nem ejthet tisztaságodon,
Ártatlan vagy te, Üdvöske hugom.*

*Folt Ábel vére Kájin homlokán csak,
S mind, kik rajtad véres foltot látnak,
Tudják, az ő gyalázatuk a véred!
A gyilkosokon örök Kájin-bélyeg!
Hadd tudják hát Keleten, Nyugaton,
Hogy meggyaláztak, Üdvöske hugom! ...*

Gordon verse „Gyere hát, menjünk“ refrénes strófákkal végződik. De tragikus, hogy a bolyongásban, a szenvedések sivatagában nem tud semmi célt megvillogtatni. Goethe agg hárfása a szülői háztól elrabolt Mignon elé varázsolja reális szépségeivel „das Land, wo die Zitronen blühen“. Gordon egy képzeletbeli honról álmodik „hol szabadság napja — sugarát mindenkire ragyogtatja — hol emberkéztől emberszív nem vérzik, — Istenét, népét senkitől se kérdik...“ A fantázia országa ez. És nem értették meg, hogy a költő nem lelkesedik az ifjakért, akik előkészületlenül, a rajongás csillagától vezérelve indulnak felépíteni Cion romjait. Gordon Achad Haamot megelőzve, a zsidóság lelki megújódását tartotta a legfontosabbnak és nem tulajdonított fontosságot annak a problémának sem, hogy nép, nemzet, faj, törzs vagyunk-e. „Nyáj vagyunk, melyet feláldoznak a világ minden oltárán.“ És végül bántó konfliktusokba keveredett az ifjú zsidókkal, akiknek a nagy héber költő nem volt eléggé „nemzeti“.

De ha most felébredne, ujjongva látná, miként növekedett meg a héber olvasók tábora, akik a héber költészet trónusára ültetik a százéves Gordont. A Cófim hegyén a jeruzsálemi héber egyetem egy egész esztendő szentel Gordon poézisének. Az új zsidó városban, Tel-Avivban, a

„Dvir“ tíz kötetben adja ki újra J. L. Gordon verseit, elbeszéléseit, tárcáit, cikkeit, satíráit, emlékezéseit. A palesztinai „Jubileumi Bizottság“ Gordon-esztendő hirdet, felszólítja a Szentföld és a diaszpóra összes zsidó iskoláit, hogy méltó ünnepeket rendezzenek a nagy héber költő emlékére. A palesztinai héber írók szövetsége jubileumi bélyeget adott ki Gordon arcképével. A jeruzsálemi egyetemi könyvtár Gordon-kiállítást rendez a költő műveiből, hagyatékából, relikviáiból, leveleiből, a költő halálára írt versekből, melyeknek szerzői között volt az akkori fiatal Bialik és Csernichovszky. És összegyűjtik a Gordon-irodalmat, Gordon-fordításokat az összes európai nyelvekből.

A százéves Gordon teljes elégtételt kap és bizonyára mosolyogva tekint le az égből, Jehuda Halévi és a Luzzattok azur-szomszédságából és elégedetten szól: „Legyőztek a gyermekeim!“

Azoknak a fiataloknak lett igazuk, akik előre mentek bátran a Bilu-zászlóval és akiknek utódai új héber élet közepette héberül hódolnak most a héber költőnek.

Patai József.

A SIKETNÉMA MINKOVSKY TRAGÉDIÁJA.

Katona Nándorral beszélgettünk egyszer Minkovszky művészetéről. A Tátra nagy festőpoétája lelkesen-tüzesen magyarázta Minkovszky egyik képét, mely egy „lengyel „maggid“ előadására figyelő talmudista-csoportot ábrázol. Csak művész tud így művészért rajongani:

— Még senkisé nem tudta így megrögzíteni a figyelés áhitatát. Szinte látni a metafizikai kapcsolatokat, melyek ezt az elmélyedő csoportot a Tóra-magyarázó „maggid“-dal egybefűzik. Talán a rejtély nyitja éppen Minkovszky siketnémasága, amely a művészt egy transcedentális világ szféráiba emeli...

Gyermekkorában történt, hogy Minkovszky kiesett egy ablakból az utcára. Ekkor vesztette el beszélő- és hallóképességét. De rajzolótehetségének felbukkanását ez nem akadályozta meg. Siketnémán járt a ghettóba és figyelte a típusokat. Már zsenge ifjúkorban fölfedezték benne a rendkívüli festői talentumot, amely csakhamar elvitte a művészet fővárosába, Párisba. Itt feltárult előtte minden kapu. Különösen, miután De-Monzie művészeti miniszter oly melegen melléje állott és maga írt egy egész cikksorozatot a francia lapokba Minkovszkyról.

A *Mult és Jövő* több ízben bemutatta Minkovszky művészetének fejlődését. Nemrég Dr. Karl Schwarz, a berlini hitközség múzeumának igazgatója, a „Die Juden in der Kunst“ szerzője méltatta e hasábokon és a művész új lelki átalakulásáról számolt be, melyből új megtermékenyülés, a zsidó művészet új gazdagodása várható.

Ennek a reménységnek végét vetett hirtelen a tragikus sors, amely Minkovszkyt amerikai kiállítási turnéján érte. Autóbalesetnek esett áldozatul a művész, a zsidó bánatnak, a zsidó fájdalomnak ihletett költője, aki siketnémaságában a legmélyebben hallotta a zsidó hontalanság szomorú dalait és ecsetjével a legbeszédesebben tudta kifejezni a Galuth csendes és kiáltó tragédiáit...

Maurice Minkovsky: Chéder

Zelk Zoltán: A kis Hersele kocsmakalandja

A szekér lassú döcögéssel haladt az országúton, a bakon, az öregedő kocsis mellett, kendőkbe bugyoláltan ült Hersele. Szomorú, riadt szemekkel bámulta a hóval lepett tájat s még szájában érezte, a sírás ízét, a keserves sírásét, ahogy anyjától búcsúzott, aki ilyen féltőn betakargatta s még a lába alá is szalmát dugdosott. Pedig mindössze két falu távolságra volt a jesivától, ahová most az öreg Balog szekeren tartott. Nem azért szomorkodott, mert a jesivába kellett mennie, hiszen így van ez rendjén, tegnap volt barmicvó s a rabbi is kezet fogott vele, de ki tudja, mikor láthatja megint a szüleit és kicsiny, hatesztendő öccsét.

Igy baktatott a szekér s az első falu határába érve, hirtelen kifordult a szekér hátulsó kereke. Az öreg kocsis leugrott a bakról, az eltört szekeret vizsgálgatta, aztán megszólalt:

— No, öcsém, most már gyalog mehetsz tovább. Ezen csak a kovács segít.

Hersele kedvetlenül lepakkolta cók-mókját a szekérről s lassan nekivágott az útnak.

Az arca már szederjes volt a hidegtől, mikor a faluba ért. A hosszú utca tele volt ünneplőruhás parasztokkal, emitt a templom előtt nagybajuszú öregek beszélgettek s odább valamivel

tarkaruhás lányok s feketébe öltözött legények topogtak, egymásba font kezeiket lóbálva.

Egyik legény elkiáltotta magát:

— Né, hogy kullog a kis zsidó!

S mintha csak jeladás lett volna ez, az útszélen játszadozó gyerekek keményregyúrt hógolyókkal kezdték dobálni a megriadt Herselét.

— Zsidó, bidó, komendó...

Gyorsabbra szaporázta lépéseit és félősen, gyűlölködő tekintettel visszaneézett. Végre megszánta valaki:

— Zsidót keresel, öcsém?

Intett, hogy igen.

Az ember megmutatta néki a kocsmáros házat. Itt fölmelegedett egy kicsit, evett is valamit, aztán köszönve továbbvándorolt. A lábai már érezték a megtett utat, de kezdett már megszokottá válni a gyaloglás s a hideget is elbírta valahogy. Időnként hátranézett, nincsenek-e nyomában a dobálódzó kölykök? Megszokta otthon is, hogy megkergezzék az utcai suhancok s ha megfogták, pajeszát tépdették. De ez a megszokás valami örökös félelemérzetté alakult át benne. Most nincs is otthon, hogy kipanaszkodhassa magát az anyja ölében, nincs, aki megvigasztalja duruzsoló szavaival:

Maurice Minkovsky: Ima

Gebet

— Ne törődj velük, Herselém, bálvány-imádók ők, megbünteti majd őket a Magasságos.

Már esteledett, mikor a másik falu határába érkezett. Az égen már kibujtak a fagyoskodó csillagok, a kutyák furcsa vonítással fölsírtak hozzájuk. Hersele megkereste a kocsmát, a kilincset félénken lenyomva benyitott. De itt nem zsidó volt a kocsmáros és a nagy melák ember barátság-talanul ráförmedt Herselére:

— No, mi kell?

Hersele ijedten motyogott valamit s visszafelé húzódott. De alig tett néhány lépést, utána-csapódott egy vaskos hang.

— Hé! Gyere csak ide!

Szaladni szeretett volna, de mégis megfordult ée bátortalanul odabotorkált a kiáltó emberhez. Vastag, szélesarcú paraszt volt ez, negyedmagával iddogált egy hosszú asztal fölé hajolva, ami üvegekkel és hosszúnyakú poharakkal volt tele.

— No, gyere csak ide, te kis zsidó. Hát ki fia vagy?

Hersele morgott valamit az orra alatt.

— De hát csak nem mégy ebben a veszett éjszakában, hiszen odafagysz a földhő.

Széket tolt a gyerek elé és maga mellé ültette.

— Ne félj, no! Nem esz meg senki. Majd lefeksző nálam, oszt reggelre tovább mégy.

A többiek kedvetlenül rámorogtak a megszeppent gyerekre, aztán tovább énekeltek:

„Minek nekem az a hosszú pipaszár,

Mikor végigcsurog rajta mind a nyál...”

A földobott hangok elszálltak Hersele fölött s nekiütődtek a falaknak. S az emberek kifogyhatatlanul énekeltek, valaki rekedten elordította magát: „a keservit!” — s a pálinkaszagú nóták botladoztak a sűrű levegőben. Az emberek ittak, énekeltek és a részegség kikezdte az eszüket és fényesre marta a tekintetüket. A szélesarcú hirtelen átszólt Herseléhez:

— Na, most te énekelj!

Hersele egészen összehúzta magát s ijedten rázta a fejét.

— Mit, hogy nem tudsz? Ne mond azt nekem, az ilyen kis bócherek mind szépen tunnak énekelni.

S Hersele énekelni kezdett. Maga sem tudta miért, a legszentebb imák egyikét énekelte. Csengő szoprán hangja keresztülsiklott az emberek mormogásán, az édeskén keleti melódia nehéz illattal töltötte be a kocsmát s az iddogáló emberek nyitva felejtették a szájukat és kezükbe ragadtak a föl-emelt poharak.

— De szép hangod van! — kiáltott a szélesarcú — hát mi vót ez a szép nóta, mondd csak?

A parasztok Herseléhez fordították a fejüket s ő lassan beszélni kezdett, mintha csak a próféták ihlete szállotta volna meg.

— Amikor ez történt, őseink már ki voltak űzve Erec Jiszáelből, a Szentföldről. Rabbi Amnon szentéletű zsidó volt s ő volt az ország leg-híresebb tudósa. A király is nagyon szerette őt s rá akarta bírni, hogy kikeresztelkedjen. Egyszer, hosszabb rábeszélés után, meg is ígérte a királynak, hogy gondolkozni fog a dolgon. Egyheti gondolkozási időt kapott, de a hét letelt s ő nem jelentkezett a királynál. Elmúlt még egy hét s Rabbi Amnon még mindig nem ment el. A király ekkor szolgákat küldött érte és maga elé hurcoltatta.

— Tudod-e mit ígértél? — kérdezte a király.

— Tudom.

— Mi legyen most büntetésed?

— Vágasd ki király a nyelvemet, mert hazudtam neked.

— Nem, a lábaidat fogom leváogatni, mert nem jöttél el.

S Rabbi Amnon lábait töből levágták. Ujév első napján történt ez s Rabbi Amnon a templomba vitette magát. Ott elmondta azt az imát, amit én énekeltem az előbb, azután meghalt.

Az emberek úgy hallgatták Hersele szavait, mintha mélység nyílt volna meg előttük s onnan jöttek volna ezek a szavak. Aztán hirtelen még vadabbul vetették magukat az ivásnak, a szélesarcú egy poharat vágott a mestergerendához s az üvegszilánkok sikongva hulltak vissza. Már Herselét is itatták — „ígyál, kis Mózes!” — kiáltoz-

ták és szájába gyömöszölték a poharat. Majd az asztalra emelték s úgy énekelt az asztalon állva. Bódult volt a rossz-szagú gabonapálinkától, de a hangja tisztán csengett s a vontatott zsidónóták úgy szálldoztak a kocsmá falai között, mint a viharúzótt madarak.

S a részeg parasztok csókolgatták a kis pajeszt s föl-fölsírtak az idegen melódiákra.

Éjfél felé járt az idő, a mozdulatlan fehér faluban a szélesarcú vánszorgott hazafelé a bódult Herselével. Az apró házikók csüggedten gubbasztottak az út szélén, az átfutó szél sikongva tördelte az ereszek jégcsapjait. A hold sárga mézt csurgatott alá a magasból s a föld halk szuszogással szívta magába az ég ajándékát.

— Hát kend miféle zsidókölyköt cipel magával? — förmedt föl otthon az asszony.

— Te meg csak aludj, ha mondom! Oszt ne kérdezz semmit.

— Aludjak, mi? Maga meg elveri a búza árát a kocsmában!

— Mondom, te, hogy hallgass!

Vackot vetettek a földre s ráfektették a félig már alvó Herselét. A szélesarcú vetkőzni kezdett, aztán az asszony elfujta a lámpát s az ágyban fekve zsörtölődött tovább.

— Hát csak igyék, jól teszi, a jószág meg majd éhenvész az ólban. Ténnap is mán az utósó ződséget vittem a városba.

Egy csizma repült az asszony ágya felé, csönd lett, majd később még nekikeseredve felzokogott.

— Hogy verje meg a jó Isten!

Aztán duruzsolva összehajoltak a falak és álomba ringatták a három embert.

Hajnalodott már, mikor Hersele fölriadt. Kiáltani akart első rémületében, de az erőlködő hang a torkában akadt. Láta, egy szekér rohan felette, a kocsis ostornyéllel veri a megvadult lovakat s hiába kiabált a kegyetlen ember után, ez rája se hederít. Az anvja ott áll a hosszú út végében és integet neki, de valahányszor elindul feléje, mindig eltűnik. — Ó mame züsze, ó mame!

— Hát te mit nyöszörögsz?

Az asszony hajolt föléje, hosszan a szemébe nézett és megsimogatta, akár csak az anyja szokta otthon, reggelenként. Majd lekuporodott mellé a földre.

— Hát ki fia vagy, lelkem, oszt hogy kerülél ebbe a faluba?

Herselét fölbátorította az asszony jóságos hangja és lassan beszélni kezdett. A másik értetlenül rázta a fejét és hümmögött.

— Értem, lelkem, értem, de mért küldtek el apádék?

— Tanulni fogok a rebbenél.

Az asszony csak nem tudott belenyugodni s értetlenül hümmögött. Ült a gyerek mellé kuporodva és néha végigsimogatta a homlokát. Aztán megfogta a gyerek kezét, úgy tartotta egy darabig, majd hirtelen megcsókolta.

Maurice Minkovsky: „Kaporó“

— Ej, dehogy is engednék el, ha én volnék az anyád!

Az asszonynak nem volt gyereke, ezért sokat is sugdostak róla a faluban.

— Hej, ha nekem ilyen szép fiacskám volna — sóhajtott mégegyszer s lassan elengedte Hersele kezét.

Herselét furcsa melegség töltötte el, amit csak az anyja mellett érzett, de mégis valahogy más volt ez az érzés. Idegen volt neki ez az erőstestű asszony, a hangja mintha megfájdította volna a fülét. Az ablakon most bekúsztak a fölkelő nap első sugarai s Hersele úgy látta, mintha magasba emelték volna a sugarak a falon lógó Mária képet. Riadtan hőkölt vissza. Az asszony bátorítón szólt:

— Nő, kelj föl, lelkem, aztán mosakodj meg.

S amikor Hersele újra az országútra lépett, úgy érezte, mintha valami furcsa pokolból szabadult volna meg, ahol csupa jóságból szörnyen megkínózták. Nagyon, nagy tehetetlennek érezte magát, akár egy eltévedt bogárka a végtelen hómezőn.

Mégegyszer visszagondolt a szélesarcú parasztra és jóságos asszonyára, aztán eszébe jutott, hogy este, mielőtt lefeküdt, nem imádkozott. Mióta csak emlékezni tud, ez sohasem történt meg vele. Mint egy sötét árnyat, mint egy lerázhatatlan vétket, úgy cipelte most magával ezt a gondolatot.

Patai József: Lapozgatás Kiss József Kapcsoskönyvében

— Kiadatlan versek és följegyzések. —

Kereken tíz esztendeje mult el, hogy még együtt lapozgattunk a Kapcsoskönyvben magával Kiss Józseffel. Ott ültem a költő betegágya mellett. Szemközt az íróasztala fölött a Kiss József arcképe, ahogy László Fülöp látta őt, glóriás sugarakkal fölemelt feje körül. És az antik kerevetszerű ágyon összekuporodva, fázósan feküdt a „Gnóm“, készülve a nagy útra, hol a gnómok játékos hada várta. Ködös, teles napok a Népszínház-utcában, ahol nem termett sok köszén és nem aprítottak sok tüzfát, de a hideg szobában is versek „faragódtak“, mik szikrázni és melegíteni fognak késő századokba, mikor már senkisé fogja tudni, kik voltak a jól fűtött paloták lakói:

„Köd előttem, köd utánam,
Köd a halhatatlanságban...”

Kiss József érezte, hogy ő csak „elmegy“. És szerette, ha „cókókja“ rendben van az útra és rendben hagy vissza mindent itt is. Féltve őrizte kis Kapcsoskönyvét a párnája alatt. Vigyázott, nehogy valami féligkész vagy idétlen kerüljön ki belőle. Csak vele együtt lehetett benne lapozgatni. Hát még lemásolni valamit. Legjobban szerette, ha ő maga olvas fel és diktál belőle. Ilyenkor még az utolsó pillanatban is új „simításokra“ adódott alkalom. Vigyázni kell a szóra, amelynek csak addig gazdája a Gnóm, amíg ki nem mondotta. Azután már „az egész világé“...

Tíz esztendő után most újra kezembe került a Kapcsoskönyv. Most kényem-kedvem szerint lapozgathatok benne. A gazda elment és nincs aki rámszóljon: „Ezt hagyjad!“ „Ezt ne bánts!“ És talán kár is elrejtetni bármit, amikor minden, minden mégis csak része az embernek, az alkotónak, a művésznak. „A kőtáblák forgácsaiból gazdagodott meg Mózes“ mondja a mély szimbólumú zsidó legenda. A műhely szétszóródott szilánkjai, földön heverő forgácsai olykor igen érdekes fényt vetnek az egészre.

Kiss József Kapcsoskönyvének versvariációi épúgy mint Heine hátrahagyott kéziratai, az alkotó erő nehéz vajadásáról tesznek tanúságot. Ez sokszor fizikai értelemben is jelentkezett. Emlékszem, mikor egyszer a „Legendák a nagyapám-ról“ születése idején fölkerestem Kiss Józsefet, betegen feküdt és mutatta karját, mellét, hogy tele van kiütésekkel. „Tegnap majdnem 18 strófát, 140 sort írtam egymásután a Legendákból. És ennyire kiütött rajtam a láz tetőtől talpig.“

A zengő ritmusú versszakok, mely nehéz súlyuk mellett is oly könnyedén muzsikálnak a fülbe, igen nagy és gyötrelmes viaskodások árán tisztultak zenei szimfóniákká. A Kapcsoskönyv egy-egy verse, mely tökéletes formájában került a közönség elé, itt nyolcszor-tízszer is nekilendül,

újabb és újabb fogalmazásban izzik, míg végre a sok törlés, javítás Scillaján és Charibdisén keresztül eljut a szépség csiszolt koronájához. Az „Én“ című vers, amely annakidején a *Mult és Jövő* hetilapjában látott napvilágot és amelyet bizonyára „túlexponált“ befejezése miatt („Zsidó vagyok“) nem vettek fel a kiadók az összegyűjtött versek közé, sokféle kezdéssel indul ki és minden változata mélyen szívbekapó. Ime néhány töredéke:

Én vagyok a puszták hangtalan magánya,
Mely az ébredését mindhiába várja. — — —
Én vagyok a bárka, üres, evezőtlen,
Én vagyok a vér-nap sápadt lemenőben,
Én vagyok a halál szomorú palotája. — — —
Én vagyok a puszták elhagyott vára,
És örök szomorúság lakozik velem. — — —
Én vagyok a puszták hangtalan magánya,
Melynek félig letörött már szárnya.
Én vagyok a reménytelen szomorú halál,
Melyre feltámadás többé nem talál — — —

Mind megannyi variációja, megindítása annak a versnek, melyet véglegesen így adott át nekem Kiss József:

ÉN...

Én vagyok a puszták hangtalan magánya,
Az élet rokkantja, bús páriája.
Én vagyok a bárka, ide-oda billen,
Nem hiszek, nem várok, mindenkiben hitlen.
Én, ki annyi éve a halálom várom,
Én, kinek az élet csak egy igás járom,
S szabadulni tőle nincsen bátorságom.
A bolygó zsidónál bolygóbb, magánosabb,
Szabadjára hagyott, lézengő bús alak.
Kinek a dicsőség csak tövis korona,
Mely szorít és szúr, akár a borona.
Ha ébren, ha alva tépdés, fojtogat.
Akit irigyelnek oktalan sokak.
Szánjatok, bár inkább — tudjátok, mi vagyok,
Nem több, nem kevesebb, egy eleven halott:
Zsidó vagyok!

Az összegyűjtött versek új kiadásánál remélhető, nem fogják többé elhagyni ezt a mély valamását a költőnek, aki ugyis csak a „zsidó poéta“ marad. Hiszen maga is arról ábrándozott utolsó napjaiban, hogy költészetének héber fordításán keresztül fog bevonulni a Pantheonba, melynek más kapuit bezárták előtte.

Sokféle nekilendüléssel indul az a népdalszerű „alkonyi ének“ is, amely azonban így sem tudott tökéletesen kikristályosodni:

Jön az alkony, jön az este,
Utra készül már a fecske.
A fecskével én is szállok,
Tengeren túl majd megállok.
Fecske útja... óra kettő,
Össze-vissza tizenkettő.
Az én utam pillanatnyi,
Meghalni — ép elég annyi.

*Ha túl leszek a tengeren,
Meg ne sirasson senkisé.
Tengeren túl jobb mint innen,
Azt taníták mindig hinnen.
Hiszek istenben, csodákban,
Magam elég csodát láttam,
Tán magam is csodaszámba
Jutok majd a másvilágra.*

*Minek töprengeni azon?
Atmegyünk sok változaton.
Más a ma és más a holnap,
Világölcsek ekkép szólnak:
Jön az alkony, jön az este,
Utra készül már a fecske.*

A „Kapcsoskönyv“ sokat foglalkozik az elmulással. Sokszor komoly fájdalommal, sokszor derűs humorral:

*Kószálódjék kelmed, édes gazd' uram,
Siessünk, az idő oly gyorsan suhan.
Sűrösödik a köd, alig látni már,
Boldog ki ily későn még hazatalál.
Alkudozni sokat most már nem lehet,
Az idő mely szül, hej, gyorsan is temet.
Ha van mondókája, siessen vele, —
Annak is elég lesz most már a fele.*

És alig pár lépésnyire úgy látja, hogy ott ahova „hazatalál“, szintén nem királyi trónus várja. És öngúnnal jegyzi fel magáról:

*„Amott tulnan is —
egy kis töltelék...“*

De itt a Kapcsoskönyvben található az a komor, megdöbbenő vizió is, amelyből Kiss József egyik legszebb verse lett:

*Fekete éjjelen kopogtatnak nálam,
Fekete kámzsások, úgy rémlik, hogy hárman...*

És utána egy kis töredék egy másik vizióból:

HALOTTAK UTAZNAK...

*Hová, háová, hősök,
Ti halott vitézek?*

Amikor még a költő hitt abban, hogy a hősök együtt lesznek a látomásban és legalább a halott vitézek egyformán, egy úton utaznak...

Az egyik lapon találok a „Jó éjszakát“ című kis verset, mely egy forró est hangulatának emléket idézi fel bennem. A Fővárosi Vigadó nagytermében történt 1920-ban. Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja az ő szüzsztív nagy művészetével bemutatta Kiss József Legendájának legszebb részét, „R. Mayer Litvák találkozását Bolond Istókkal“, amely szintén a *Mult és Jövő* betiltott hetilapjában jelent meg először, Patai Edit vezércikk-kiséretével, melynek a költő nagyon örült. Nagyszerűnek találta, hogy az akkori zajló események között egy „zsidó politikai hetilap“ első helyét egy zsidó vers méltatásának szenteli, melylyel szemben minden egyebet mulandónak tart. Orgovány árnyéka terpeszkedett még akkor a

napok fölé és a levegő tele volt aggodalommal és félelemmel. És szinte tüntetés volt, hogy a zsidóság az utcai atrocitások napjaiban tömegesen tódult a *Mult és Jövő* kultúrestjére. A Vigadó előtt a korábban jövők visszahökkentek. Ugy látták a homályban, hogy az épület körül van véve katonákkal. De csak Fricsay katonai zenekarának egyenruhás tagjai voltak, akik egy nagy zsidó színi fóniát mutattak be az estén és künn az utcán gyülekeztek. Kiss József is tüntetőn jött el. A „Gnóm“ nem félt. Pedig valóban erejének fogytán volt. És betegágyból kelt fel. A lépcsőn felvinni kellett. Üdvözlőbeszédemben ezt külön hálával említettem. És a közönség oly forrón ünnepelte Kiss Józsefet, mintha tudta volna, hogy ez az utolsó búcsúja a költőtől. És bár *Jászai Mari* is több Kiss József-verset mondott el ezen az estén, a közönség hallani akarta a költőt magát és nem nyugodott addig, míg Gál Gyulával együtt fel nem emeltük Kiss Józsefet a pódiumra, ahol Kapcsoskönyvéből felolvasta, akkor már nehezen hallható hangján, ezt a pársoros verset:

JÓ ÉJSZAKÁT!

*Sok apró-cseprő jelből megértem,
Hogy nemsokára eljönnek értem.
Ha sárgul a lomb, ha zörög a haraszt, —
Mi vének értjük azt.*

Aztán mintha a meleg ünneplés mámorában a végső győzelmet látta volna, fellapozta még és elmondotta a következő sorokat:

*Arkangyalok laknak benne a hegedűben
S tüzes üszkökkel dobálóznak szerte,
Sehaj, hogyha magam már el is nyüttem,
De a csatám mégis megvan nyerve.
Görnyedő szolgák pajtán és csürben
Halomrahordják, mi a termés lelke.
Ó mennyi kincs! Sose hittem volna,
Hogy világgá ezt az én kezem szórta.*

Ezen az estén úgy érezhette, hogy mégsem igaz, amit a Kapcsoskönyvbe „Tapsanalízis“ címen beleírt:

„Hogy az ember halkabban lélegzik, lassabban él, az nem baj, de hogy a szapora szilaj tapsból idő folytán a tapsnak nesztelen markirozása válik, az olyan szomorú...“

Megkapóan kedvesek a Kiss József Kapcsoskönyvének Sáríkához, a költő kis unokájához, Bauerné Kiss Erzsébet leánykájához címzett versei. A „nagyapapa“ legfőbb öröme volt a kis pofozkodó gyermek, akinek oly szívesen nyujtotta oda az élet kevésbé édes pofonaitól sem nagyon megkimélt arcát.

SÁRIKA.

<i>Gyöngyikém, pötyikém, Vigasom, örömem, Ezt a pici verset Tenéked szentelem.</i>	<i>Aki úgy tud bátran Pofozkodni mint te, Rászolgált hogy költő Virággal behintse.</i>
--	--

Tartsad a nyakadat,
Picike kebeled,
Csókkal elegy osztom
A virágot neked.

Két kacsód ki nem fogy
A pofonokból soha,
És minden nagyapó
Egy kicsit ostoba.

Sárika, Sárika,
Nőjj te, nőjj te nagyra,
És megtudod, kicsoda
E versike apja.

De akkor nem lesz már
Kit pofozni kéne,
Elment — mondod — elment
És kétes, visszatér-e.

Talán Sárika számára, vagy tán csak saját szórakoztatására rajzolta bele a költő könyvébe azokat az érdekes, kedves *kit figurákat* is, melyek kétségtelen ügyes *rajzolókézségre* vallanak. Nem ritka jelenség ez költőknél Goethe óta napjainkig. De ott láthatók a Kapcsoskönyv lapján Sárika kezevonásai is, amint sűrűn beleilleszti ákom-bákomjait a boldog nagyapó könyvébe.

Az egyes lapokon szétszórt följegyzések sokszor sokat sejtetnek. Az 50. oldalon „Kautsch: *Altes Testament*“. Talán foglalkozni akart a Biblia tudományos kutatásával is. Az egyik lapon minden magyarázat nélkül: „Stern Samu“. A 70. oldalon „Egy kiló rizs“. Majd utána: „Megkaptuk“. Talán a boldogult szovjet időkből való följegyzés, amikor az ilyen „isteni ajándék“ ritka öröm volt. Az egyik oldalon:

„A kutya fényképe. Virágok,
Brüsszeli csipke Jegyzőkönyvek,
Cipők.“

És utána közvetlenül verstöredék:

„A gép romol, ma-holnap
Összetörten,
Mind az álmokkal,
Amelyeket szőttem...“

És a „Lenni vagy nem lenni“ humoros travestiája, talán egy felolvasás bevezetésének ötlete:

„Vers vagy próza? Ez itt a kérdés! Vagy nem volna-célszerűbb egyáltalában nem olvasni semmit?...“

Egy másik lapon valószínűleg szintén valamelyik felolvasás bevezetésül:

„A tenger mellől jövök és hozom nektek a kéklő Adria nyájas üdvözlését. Azt üzeni nektek a kéklő Adria, hogy nép, mely költőit annyi áhitattal tudja ünnepegni, abban van valami a ködös hajdankor nemes erkölcséből, amikor a jó, a bíró és a hegedűs még egy volt egy személyben. Azt üzeni nektek a kéklő Adria, hogy a szépség kultusza erős kapocs a nemzetek életében.“

A „Legendák és Tüzek“ költője *Síriratokat* is írt, amelyeket nemigen óhajtott összes versei közé fölvenni. Némelyik túlnő a „rendelés“ méretein. A költő szívéhez közel járhatott

FARKAS IMRE,
aki élet 29 évet,
ebből 3½ évet Szibériában,
meghalt

és rövid hetek után
követte gyermeke
BERTALAN.

„Nyugosztald őket Uram Isten,
Kik együtt szenderegnek itten...“

Vagy ez a 6 éves gyermek sírjára készített felirat:

Itt hamvad
az öröm, többé fel sem támad,
JÓZSIKÁNAK
hítták és élt 6 évet,
apja virággal hinti tele sírját,
anyja virágtalan, fekete gyásszal.

És utána nem messze az ilyen lendületes sorok, talán a kaotikus események idejéből:

Vajjon a föld berzenkedik, —
Szülni készül, ki tudja, kit?
Új Messiást? új ördögöt?
Új csillagot vagy új rögöt?

Az egyik oldalon Wolfner Józsefhez írt vígasztaló levél, fia Farkas Pál halálára. Még ilyen leveleket is gondosan előre megfogalmazott. De talán gondosabb is akart lenni itt, mert apát és fiút megsértett egyszer humorának nyilával. Farkas Pálról elterjedt a hamis hír, hogy kikeresztelkedett. Éppen Konstantinápolyban tartózkodott, amikor ott keresztényellenes forrongás tört ki. Ekkor Kiss József *A Hét*-ben közölte, hogy Wolfner József a következő sürgönyt küldte fiának:

„Farkas Pál, Konstantinápoly. Értesülök, Törökországban keresztényüldözés készül. Azonnal térj vissza Budapestre vagy őseid hitére. Apád.“

Persze, az élc arénáján áldozatul esett itt az igazság. Farkas Pál mint lelkes zsidó halt meg tragikus fiatalságában.

Kiss József különben nem egyszer lőtte nyilat a „Lipótvárosi zsidók“ ellen, akik „felekezeti elfogulatlanságukat“ úgy igyekeztek dokumentálni, hogy mindig *másfelekezetű* költőket koszorúztak meg, a zsidó költőt pedig mellőzték. Még a Kisfaludi-társasági tagsághoz is előbb jutott Kiss József, mint a Lipótvárosi Kaszinó irodalmi díjához. Pedig előbbire is több évig kellett várnia, mint sivatagbeli őseinek a „tejjel-mézzel folyó Kanaán“-ra. Jómódú, sőt gazdag keresztény írókat jutalmazott meg előbb „a zsidó kaszinó“, hogy igazolja, mennyire „nem ismer felekezetet“.

Ilyen hangulatában írta Kiss József ezt a verset, amikor Vilmos császár megszerezte a korfui Achilleiont, Erzsébet királyné üdülőpalotáját és „kilakoltatta“ belőle a fejedelemasszony kedvenc poétájának, Heinenak a szobrát:

Felmondta a szállást
Akhilles házába,
Jó Heine zsidónak,
Németek császára.

Elment Heine zsidó
Foubourg Saint Lipótba,
Szíveket lágyítani,
Lipót kaszinóba.

A magányos köncsepp
Hírét hallottátok? —
Én volnék, azt mondják
A ti poétátok.

Kidobott a császár
Teketoriátlan, —
Hát én a császártól
Egyebet se vártam.

Egy magányos köncsepp,
Hát egyebem sincsen,
Adjatok ti szállást,
Nem kívánom ingyen.

És a Lipótok ezt találták jónak,
Zsebükre ütve,
Kurtán csak így szólnak:
Mi a fenének is
Születtél zsidónak!?

A 324. oldal közepén ott találom a nevemet és a lakásom telefonszámát: „Patai 146—92“. Elgondolkozom: milyen időből való ez a följegyzés? Akkor kelt-e, amikor a pesti hitközség elfogadta és kinyomatta a templomai számára az én ünnepi verseimet és Kiss József telefonparanccsal maga elé idézett, mint egy bűnös gyereket, átfutotta a kis gyűjteményt és kereken kijelentette: „hát ezek bizony nem különbek az enyéimnél“, én pedig 23 éves fejem búbjáig pirulva mentegetőztem: „Hiszen Bánóczy és Goldziher csak azt mondták, hogy zsidóbbak“. — Vagy abból az időből való-e, amikor *A Hét* és a *Mult és Jövő* között megszakadt viszony a legszebb harmoniában helyreállott és Kiss József annyi gyöngéd szeretettel szólított fel, valahányszor egy-egy újabb zsidó verse elkészült és én hódolattal és büszkeséggel siettem el érte? A *Mult és Jövő* tízéves jubileumára kis verssel lepett meg:

*Minden az évek körül forog,
Azért hát bátran jubilálatok.
Ugar volt mindig, amit törtetek,
Járjon a szerencse mindig veletek...*

Megilletődve lapozgatok a Kapcsoskönyvben, melyből még annyi szépséget lehetne kiböngészni. Kiss József gyermekei, akik szinte egész életüket halhatatlan apjuk költészetének és emléke kegyeletes ápolásának szentelik, talán átengedik a Kapcsoskönyvet és a költő egyéb hátrahagyott írásait a Magyar Zsidó Múzeumnak, mely új méltó kerekei közé kell hogy fogadja a magyar zsidóság szellemi értékeit.

Maurice Minkovsky: Apai gondok

Väterliche Sorgen

PÁRISI LEVÉL.

Les Eclairens Israelites de France.

(A francia zsidó cserkészek.)

Mult hó elején tartotta meg a francia zsidó cserkészek egyesülete a megnyitó ünnepélyt, amely a vezetők évi közgyűlését előzi meg. Az estély nagyon látogatott volt, ami azt bizonyítja, hogy a mozgalom az általános érdeklődés középpontjában áll.

Lévy főrabbi üdvözlete után Edmund Fleg, a neves költő beszél, kifejt, *milyen fontosnak tartja a francia zsidók öntudatos egyesülését*. Utána Róbert Ganzon veszi át a szót. Ő a mozgalom tulajdonképeni megindítója, jelenleg commissaire national — a legfőbb végrehajtó-szerv. Felolvassa az adatokat, amely szerint *évről-évre meghétszeresedik a tagok száma*, új csoportok alakulnak, nemcsak a centrumban, hanem a távolfekvő départementokban. Ezután a Sport és Testnevelés miniszterének képviselőjében az államtitkár emelkedik szóra és a miniszter bizalmáról és jóakarataról biztosítja a vezetőket.

Az ünnepély után meginterjuvoltam Róbert Ganzont, a commissaire national-t, aki a híres volt főrabbinak, Alfred Lévynek unokája és édesanyjával együtt a párisi zsidó intelligenciának tevékeny tagja.

Róbert Ganzon kérdéseimre a következőket adta elő: 1923-ban megindult a mozgalom, a zsidó cserkészek megalakulása, de hosszú ideig nem talált visszhangra. *Az öregebbek hallani sem akartak a dologról*, de az ifjabb generáció, amelyet nem gátoltak előítéletek, csakhamar jelentkezett. A jég megtört, azóta felvirágzott és folyton erősödik a zsidó cserkészek tábora.

Franciaországban is sok-sok ágra oszlik a zsidóság: orthodoxok és liberálisok, cionisták és asszimiliánsok és „pro-cionisták“, akik „elvben“ rokonszenveznek a cionizmussal. A mozgalomra új feladat várt. Össze kellett kapcsolni ezeket a különböző irányokat, *zsidó öntudatra ébreszteni* a már beolvadtakat, egy közösségbe vonni az orthodoxokat és a vallástalanokat, *megalakítani az ifjú generáció szerves zsidó társadalmát*, amely ismeri és továbbfejleszti a maga tradicionális, önálló kultúráját — persze politikamentesen. Mert a francia zsidó, bármilyen lelkes cionista is, elsősorban lelkes, öntudatos francia.

Az öregebbek nem hittek a sikerben. Pedig nem volt igazuk. A mozgalom elérte célját. Egészséges lelkű, izmos testű testvérekként állnak egymás mellett a tuniszi, elszászi vezetők, orthodoxok és vallástalanok, bizakodón és tetterre készen. A zsidó cserkészlet lassan egész Franciaországot behálózza, fontos kultúreszközzé lesz. A többi, keresztény, protestáns stb. cserkészegyesületekkel barátságosan megfér. Jellemzésül egy epizódot mondok el:

A mult nyáron egymás mellett táborozott két cserkészcsapat, az egyik zsidó, a másik katolikus. A zsidók az egyik ünnepélyes tábortűzhöz meghívták a keresztény kollégákat és kedvesen megvendégelték őket. Egy hétre rá eljönnek a keresztény tábor kiküldöttjei és kérik a zsidókat, hogy adják vissza a látogatást. A vezetők azt felelik, hogy örömmel jönnek, de a vacsorán nem vehetnek részt, mert a zsidó cserkészek a szabály szerint szigorúan rituális konyhán élnek. A keresztény fiúk tudomásul veszik a választ és hazatérnek.

A megjelölt napon beállítanak az Éref-ek (Eclaireurs Israelites de France) nagy vidáman a katolikus táborba, ahol örömmel — és terített asztallal várják őket.

A keresztény cserkészek pajtásaik tiszteletére *új edényeket vettek* és csak tejes ételeket készítettek, hogy zsidó testvéreiket megvendégelhessék!

Salom Asch: Utban Palesztina felé. — A Libanon

A tenger mély, titokzatos álomba merült. Mint egy fekete, borzalmas szörnyeteg, amely valahonnan felbukkant és a nagy végtelenségre ráterpeszkedett, óriási testével ráfeküdt, olyannak tetszett itt a tenger! Minden pillanatban megrázkódott, mintha fel akarna tápáskodni.

És a távolból a hullámok nehéz, komoly zúgása hallatszott. Mintha a tengerállat nagyokat lélegzene, szuszogna, olyan borzalmasnak, irtózatossnak, rejtélyesnek tűnt. De a mi hajónk magát Isten kényelmére bízva, nyugodtan, biztosan úszott útján, a sűrűcsillagú ég és a sötét vizek között. Mint valami halk, titokzatos futár, aki e világ egyik széléről a másik szélére igyekszik, hogy egy titkos üzenetet vigyen. Hosszú nyakát kinyújtotta, keresve a végtelenségen át az utat. Senki sem aludt ezen az éjjelen a hajón. Ez volt az utolsó éjszaka, mielőtt a szíriai partokon horgonyt vetettünk volna. Egyesek fel-alásétáltak, mások a nagy vágyat magukba fojtva, várták a szent pillanatot, hogy a Nap a Libanon háta mögött feltünjön. Az óriási vágy, hogy megpillanthassuk a Szentföld partjait, ejtett bennünket hatalmába.

Az egyik sarokban öreg zsidók ülnek, akik Izrael országába utaznak, hogy örökre egyesüljenek az Olaj-heggyel, amely a templom hegyével szemben emelkedik. Apró mécsek világánál zsoldárokat mormolnak. Az asszonyok kissé távolabb foglalnak helyet. Ők nem méltók arra, hogy a kórusban résztvehessenek. A hajó nedves karfájához dörzsölik kezüket és ők is fohászkodnak, ki mit tud, az egyik a Techinet olvassa, a másiknak eszébe jut néhány mondat a reggeli imából, a harmadik minden válogatás nélkül áldásmondásokat rebeg. Egy van közöttük, egy egész kicsi, egész öreg, teljesen tudatlan asszony, ez semmit sem tud mondani, csak mozgatja öreg, fogatlan állát és egyre csak ezt hajtogatja: „Ó, szent ősanyánk: Sára ősanyánk, Ráchel ősanyánk, Rebeka ősanyánk“ és komolyan, tisztelettel néz a zsoldárokat mormoló férfiakra...

Egy másik sarokban az öreg pópa gyűjtötte egybe híveit, akik a szent sírhoz zárandokolnak. Vallásos templomi dalokat énekelnek. És a szél felkapja a hangokat és átviszi a zsidókhoz, akik zsoldárokat mondanak. Az imák egyesülnek és közösen szállnak a sötét tengerszinen... A fedélzeten fiatal férfiak és fiatal lányok állnak, Lengyelhonból jönnek és szívükben reménnyel, szeretettel a palesztinai kolóniákba utaznak, — hogy az ősi föld talaját műveljék. A férfiak héber dalokat énekelnek és a lányok finom, vékony hangja velük cseng... A fedélközön „a tudós“ sétál fel-alá, aki már nem elsőízben járja meg Palesztinát. Ugy néz le ránk, mint naiv, bájos gyerekekre, akik nagyon örülnek az ő hazájuknak. Végül, mégis csak közénk vegyül és hallgatja az éneket... A sátorból, ame-

lyet a damaszkuszi pasa a fedélközön háreme számára felállított, egy fénysugár szökik ki... A hajóskapitány a kormányrúdnál virraszt, a hajót irányítja és a magas, fekete árbo c óriási árnyékát a sötét tengerre veti... És mi mindnyájan úgy érezzük magunkat, mint a gyerek, aki idegenbe tévedt, idegen népek közé fogságba jutott és sok esztendő múltán visszatér az anyai házba...

De én még nem ismerem az anyámat... Így várjuk mi mindnyájan, mindegyikünk a maga törzse, vallása szerint a Napot, amely majd számunkra, hazánk partjait először be fogja ragyogni... Már látszik is, amint a nap egy sötét óriás mögött, amely ijesztően, borzalmasan veti árnyékát a tengerre, áthalványlik. És minél jobban halványlik, annál világosabban tűnnek elő éles körvonalai az óriási hegynek. Már a Nap szürke, s légből lógó hóhegyeket világít meg. Már hóban fürdik. És nem tudom, kinek a melléből tör ki először:

— A Libanon!

És mindenki, kicsi és nagy, zsidó és keresztény a hajó korlátjára hajlik. Egyesek a kezüket emelgetik, mások meg a fejüket horgasztják le. A keresztények keresztet vetnek. Mindenki hallgat: A Libanon!

A nap megfürdik havában, mielőtt útjára indulna, hogy a világot beragyogja. Fürdik és megszenteli magát. És hófény és napfény vakító fénné verődik össze, amely köröskörül mindent lánggal önt el. Felhők nyargalnak az égen, egyik a másik után, a hegy tetejére érnek, rája ereszkednek és rajta maradnak, mint égi kerubok. És az ég felhőt és havat egybeolvaszt és mint csillogó hófolyam, hóhullám a nap ragyogásában, a napsugártáncban, a hegyről együtt leszakadnak a távoli fényes tengerbe.

Nyiltan, világosan fekszik most a tenger a hegy lábánál. A fekete szörny, amely egész éjjel rajta feküdt, eltűnt. Megmenekült a fekete árnyaktól. Szabad Nap és szabad levegő mosolyog most hazám tengerén... És mi a fedélközön állunk és a Libanont bámuljuk. Köszöntelek, hazám ragyogó Napja! Köszöntelek és áldalak, szép hazám!

Mily büszke vagyok rád, én, a te kóborló, nyugtalan gyermeked, ó, Libanon! Nemességet jöttem hozzád keresni, családfámat felkutatni, származásomat megtalálni. Elvesztett éneket! Ó, te, hazám koronája, amelyen egykoron szüleim ifjú korukban vidáman sétálgattak. Te hallottad anyám szerelmi dalait és apám mámoros vallomását. Jöjj, hegy és állítsd ki nemesi levelem! A te szakadékaidban pihennek szüleim ifjúkori esküi. Te hallottad a kacajukat, te láttad a mosolyukat, te figyelted forró szívük dobbanását. Miért hallgatsz? Elhagyatva jövök hozzád, kizárva hazátlan hazámból, amelyet anyámul fogadtam, kinek mellére fejemet nyugodtan hajtottam, akire mindent, mindent rábíztam... Az én idegen hazámból jö-

Hontalanok

Maurice Minkovsky:

Flüchtlinge

vök hozzád a bizonyítványodért, a családfámért. ...Miért hallgatsz, Libanon? Kit keres büszke tekinteted? Hát nem ismersz meg? Hiszen én egy hajtása vagyok annak a párnak, aki a te cédrusaid árnyéka alatt pihengetett... Hisz te vagy a tanuja. Nézd, meghajtom a fejemet előtted. Megfürdetem testemet, hogy porodat megérinthessem. Beszélj hát, hegy! Tégy tanubizonyságot érettem!

A hátam mögött egy öregasszony áll, azok közül, akik az éjszakát imádkozással töltötték. Izrael országa tiszteletére új, fehérfodrú, szombati fejkötőjét és bársony reklijét öltötte fel. Nagy pápaszemmel az orrán és vaskos imakönyvvvel a kezében áll mögöttem és hozzámfordul:

— Ugyan, tessék már megmondani, hát ez volna az a hegy, aki a bibliában áll?

— Igen, ez az, anyókám, ez az a hegy a bibliából, a Libanon.

— Ó, te hegy a bibliából! Könyörögj érettünk, könyörgj a te szolgálóért, Jenteért, Lea leányáért és az ő gyermekeiért, akiket otthon hagyott és egész Izraelért! Amen! Szela!

Igen, könyörgj érettünk, te Libanon hegy! Mert nagy a te tekinteted Isten előtt...

És az öreg zsidók a Libanon tiszteletére szombati kaftánjukba öltöztek, imaköpenyükbe burkolóztak és kezüket imaszijakba csavarták és a hegy felé fordulva a reggeli imát rebegik.

A fiatalok holmijukat csomagolják. Ezek Bey-

ruthban szállnak partra. Onnan a galilei kolóniákba utaznak.

— És ti nem akarjátok előbb Jeruzsálemet, a szent romokat, Rachel sírját megnézni? — csodálkoznak az öregek.

— Hisz mi nem meghalni jövünk Palesztinába, sírokat meglátogatni... Mi élni jövünk ide, dolgozni, építeni — hangzik a fiatalok önértékes válasza.

— Ej, ej — tűnődnek tovább az öregek, új Zsidóország már ez.

A partraszállító csolnakok elébük jönnek.

— Ha Jeruzsálembe érkeznek, köszöntsék nevünkben a „Bezalelt“, a zsidó egyetemet.

— Kit?

— A „Bezalelt“ a nép házat, a héber iskolákat, az ovódákat! — kiáltják vissza.

— Mit mond ez? Mit? — kérdi az egyik öreg.

— Ugyan hagyja... ezek cionisták — inti le egy másik.

Az egyik sarokban a pópa gyűjtötte egybe híveit. Ők is vasárnapi parádéba öltözködtek a Libanon tiszteletére. A csizmákat kikenték, a piros, durva inget kicserélték és előkotorászták az összegyűrt ünneplő gúnyát, cókémókjukból. A pópa rámutat a Libanonra. Alázatosan lehajtják fejüket és keresztet vetnek.

Igy köszöntötte hajónk Izrael országának első partjait.

Fordította: Löwenkopf Kálmán.

Sass Irén: Kulturest Bárholváron

— Elkészett chanukai történet. —

A históriának a magja ott és akkor vetődött el, mikor dr. Spitz Siegfried rájött arra, hogy az orvosi diplomából megélni lehetetlen és egy gyors, de annál eredményesebb elhatározással feleségül vette dr. Krausz Illés „Bárholvár közszeretében álló, kiváló öreg orvosának” kissé hervatag, szőke és extravagáns Blanka leányát.

A közvetítő, ki e minden bizonnyal égben kötött frigy földi és főképp anyagi részét intézte, halott gyermekei egészségére esküdött, hogy Blanka kisasszony a személyét reprezentáló kincsen kívül 80.000 pengő k. p. hozományt kap s hogy a kiválasztott férfi boldogságához semmi sem hiányozzék, Spitz Siegfriedre száll az após évtizedes és aranybányát képező bárholvári orvosi praxisa is.

Az esküvő és a nászút lezajlott. S rövid — túlságosan rövid — idő múlva az ifjú férj rájött arra, hogy — tulajdonképpen szerelemből nősült. A 80.000 pengő, egy-két (inkább két, mint egy) nulla hiányával megvolt ugyan, hanem az apósi praxis! — Jobb arról nem beszélnie! A bárhol-

váriak képesek voltak inkább szénaszállító szekéren tizenkét órát döcögni, de bementek a megyeszekhelyre, ha valami bajuk volt. Dr. Krausz Illésre még egy egér életét se bízták volna. Eljárt az idő az öreg doktor tekintélye fölé.

Spitz doktor úr az első napokban, érthetően, megdöbbsen ezen a fölfedezésen. De rugalmas lélek lévén, hamarosan magához tért és tájékozódni kezdett. Rájött arra, hogy Bárholváron nem az a fontos, hogy az orvos tényleg meggyógyítsa a betegeket, hanem egyedül és kizárólagosan csak az, hogy minél jobban elszédítse, elbűvölje, elvarázsolja az egészségeseket. S azoknak is főképp nőnemű részét. S minthogy ennek a nőnemű résznek zsidó vallású és igen tekintélyes hányada a helybeli zsidó nőegyletbe volt tömörülve, dr. Spitz Siegfried elhatározta, hogy izraelita, felekezeti kultúréletet fog teremteni Bárholváron, a helybeli nőegylet keretein belül és kívül.

Ezzel az elhatározással pedig megérkeztünk történetünk tulajdonképpeni magjához: az emlékeztetés bárholvári chanukai kultúrestéhez.

Spitz Siegfried hamarosan közkedvelt és népszerű tagja lett a bárholvári zsidó társaságnak s mikor kimondta a nagy szót:

— Chanukakor pedig egy nagyszabású ünnepélyt kívánunk rendezni, melyen — emlékezéssel törhetetlen hithűségű és önérzetes őseinkre — demonstrálni fogunk az antiszemitizmus középkori, barbár és ostoba elvei ellen! ...

Az egész szorongásig telt terem dörgő éljenzéssel fogadta el ötletét. Az est ünnepi szóno-
kával természetesen dr. Spitz Siegfriedet kérte fel a „bájos hölgykoszorú”, értsd: a bárholvári zsidó nőegylet küldöttsége.

*

Spitz Siegfried már két héttel chanuka előtt elkészült ünnepi beszéde szövegével, melynek leg-
hatásosabb, leglátványosabb része így hangzott:

„Emlékezzünk, kedves testvéreim ezekben a napokban arra a kétezer esztendő, vérrel fedett útra, melyen őseink a galuthban jártak és járnak ma is. Emlékezzünk ezekben a napokban az üldöztetésekre, a máglyákra, a börtönökre, melyeket őseinknek el kellett szenvedniök az irigység, az ostobaság, embertelenség és istentelenség vad hordáitól. Nem, testvéreim, nem tántorodtak meg őseink a véres úton egy pillanatra sem. Nem hagyták ott megalkuvón, gyáván hitüket áldozatul, ahol ezért a szent hitért egy darab kenyeret, talán kalácsot kínáltak nekik! Nem sütötték le gyáván szemeiket, ha az üldözők rájuk olvasták a végzetes bűnt: zsidó vagy! — hanem önérzetesen, büszkén azt felelték: igen, zsidó vagyok, fia egy ősi népnek, mely dajkálta az összes többi népeket, mely a tudás világosságát vitte a tudatlanok sötétjébe,

Maurice Minkovsky:

Nincs vevo

Keine Käufer

mely megtanított benneteket az Isten nevére s melytől elvettetek mindent: hazáját, házát, pénzét, nyugalmát, életét s még Istenét is! Ezt tettétek, ezt teszitek ti velem, a zsidóval, de én Juda Makkábi hős nevére mondom nektek, eljön még az igazság napja, eljön még a nap, mikor büszkén és boldogan vallotok engem testvéreteknek s mikor a menóra lángja túl fogja ragyogni a fenyőfának azokat a lángjait, melyek nemcsak a nemzsidó, de ma, sajnos, sok eltévelyedett zsidó házában is elszápasztják a menóra szent fényét!”

A beszéd nagyon tetszett mindenkinek, akinek — a benfentesek között — alkalma volt ezt kéziratban előre olvasni. És Spitz Siegfried már előre meg lehetett elégedve a sikerrel.

— Hallotta? — szállt a hír szájról-szájra — a fiatal doktor jól oda fog mondogatni, mindenkinek a chanukai beszédében! Jó kis pofonokat ad le jobbról is, balról is. És megkapja a magáét dr. Tabódy Samu vármegyei tb. főügyész is. Itt az ideje. Eleget botránkoztatott bennünket az a „mesümed“, aki „otthagytá hitét, ahol ezért a szent hitért egy darab kenyeret, talán kalácsot kínáltak“ — mint a fiatal doktor olyan remekül mondani fogja — s még van szeme neki zsidók közé járni!...

Szóval, a várakozás igen feszült volt s talán még egyetlen társadalmi esemény elé sem néztek Bárholváron olyan izgatott érdeklődéssel, mint ez elé a chanukai kultúrest elé. Weisz bácsi, az öreg tanító majd beleőrült az igyekezetbe, hogy minél jobban „összestimmolja“ az iskolásgyerekek „móausz-cur“-kórusát. S hogy valami rendkívüli készül... — ezt hamarosan tudták Bárholvár előkelő, nemzsidó köreiben is, fel egészen a polgármesterig.

És ott sem volt kisebb a várakozás és az érdeklődés.

Elérkezett a nagy nap, helyesebben a nagy este. Spitz Siegfried már ott állott esküvői szmokingjában a kivilágított terem dobogóján és elégedetten futotta végig szemeivel a teli széksorokat. Igen, itt van mindenki. Társadalmi esemény ez a chanukai kultúrest. Már a beszéd híre maga is felrázta közönyükből az indolens és gerinctelen bárholvári zsidókat. Mennyire meg fogja rázni tehát majd a beszéd! A lángoló, költögető, prófétai erejű szavak! Spitz Siegfried nyugodt volt. A beszéd remek s olyan jól betanulta, hogy egy betűt sem fog kihagyni belőle! Hatni fog, mint a bomba.

Megköszöörülte torkát és lassú, ünnepélyes visszatartott hangon elkezdte:

— Kedves zsidó testvéreim!

És peregtek simán, kiszámított tempóban és kiszámított mederben a mondatok, kereken, izzón, néhol érzelmes lágysággal s ahol kellett, dörgedelmes harsogással. És dörgött, dörgött az ifjú doktor úr hangja, annál jobban dörgött, minél jobban közeledett a kalácsért hitet hagyók ellen írott passzushoz, mely tudvalevőleg Tabódy Samu dr. me-

sümed vármegyei tb. főügyész ellen volt intézve, az erkölcsi megtorlás intő példajaképpen. S szinte harsonaszerű zengéssel zúgott a doktor úr hangja, mikor odaért:

— „...nem tántorodtak meg őseink a véres úton egy pillanatra sem és nem hagyták ott megalkuvón, gyáván hitüket...”

És ekkor egy pillanatra elakadt a doktor úr. Ebben a pillanatban vette ugyanis észre, hogy dr. Tabódi Samu belép a fényesen kivilágított terembe s illendő csendesen, mint jó keresztényhez illik, levett kalappal megáll az ajtó mellett. Láta azt is, hogy ketten-hárman azonnal felugrál-
nak és felajánlják neki ülésüket. A felugrálók között legnagyobbat dr. Schwarcz Géza, egy másik fiatal orvos ugrotta. A szónok arcán gúnyos mosoly suhant át:

„Persze, — gondolta — szeretné magát behízelegni a Schwarcz, házi orvos akarna lenni a gazdag Tabódinál, a stréber!...”

S rögtön utána az is hirtelen eszébe jutott, hogy ennek a Tabódinak az egész familiája milyen nyavalyáskodó s hogy Tabódi milyen jól fizet s hogy a baráti köre... az összeköttetései... egész az alispánig... szóval, Isten tudja, hogy történt,

Maurice Minkovsky:

Család

Famille

de Spitz Siegfried egyszerre csak leejtette a hangját és hirtelen tordulattal így fejezte be a mondatot:

— „...nem hagyták ott hitüket, nem, mert akkoriban a kísértés nem is volt olyan nagy, mint ma! Ma azonban, testvéreim, a kísértés és a csábítás nagy és hatalmas és ha vannak is, akik megtántorodnak, ime, a szívük mégis zsidó marad és mégis vissza-visszatérnek hozzánk...”

Diszkrét lendülettel e szavaknál Tabódi felé mozdította a karját. A terem közönsége részint csodálkozott (azok, akik a beszédet előzően olvasták, vagy róla hallottak), részint helyeselt. De a célzást mindenki megértette. S néhány bátortalan taps is elhangzott.

„Ennyivel tartoztam neki, ha már eljött meghallgatni a beszédemet” — nyugtatta meg lelkiismeretét Spitz Siegfried — s aztán tovább folyt a hömpölygő, kiszámított, hatásos mondatok,

S már-már úgy látszott, hogy több improvizációra nem kerül a sor. Spitz Siegfried harsogva ostorozta a gerinctelen zsidókat, akik keresztény előkelőségekhez akarnak dörgölőzni, noha tudják, hogy lenézik és megvetik őket s közben a polgármesterre gondolt, aki még egyszer se hívta meg csütörtöki rendes teájára, noha minden nap, ha a korzón találkozik vele, akkorát köszön neki előre, hogy majd a földet söpri a kalapjával. Erre a gőgös polgármesterre gondolt Spitz Siegfried, a semmibevevő, hideg udvariasságára, a zsidógyűlöletére, mely a homlokára van írva s a Deutsch Zsigára, akit bevett a kaszinói alsóspartiba, mert annak 500 holdja van, de dr. Spitz Siegfried, az persze levegő. A tányérnyalásból karácsonyfát állító Deutsch Zsigára s a zsidógyűlölő polgármesterre gondolt Spitz Siegfried, mikor két legyet ütve egyszerre, oda akarta dörögni:

— „...eljön még az idő, mikor büszkén és boldogan vallotok engem testvéreteknek s mikor a menóra lángja...”

Ekkor történt a második és utolsó váratlan esemény az est folyamán. Mozgolódás és széktoogatás támadt, egész sorok felállottak, az összes fejek hátrafordultak a bejárat felé, nagy izgalom, suttogás, beszélgetés kerekedett s egyszerre csak látta az ünnepi szónok, hogy a hitközség elnöke felugrik helyéről, kisiet s rövid idő múlva örömtől sugárzó képpel kalauzolja be az elkésett vendéget: a polgármestert a terembe, leülteti az első sorban, a maga helyére, ő pedig állva marad mellette.

A rend pillanatok alatt felbomlott s csak akkor állt ismét helyre, mikor a polgármester nagy tapsviharban néhány szóval kimentette magát, hogy fontos hivatalos teendői megakadályozták bár abban, hogy idejekorán megérkezzék (ezért nem is jelentette be jövetelét előre), de...

— ...semmi esetre sem akartam elmulasztani, hogy zsidó polgártársaim ez ünnepi estélyén résztvegyek. Kérem a tisztelt doktor urat, hogy sajná-

latosan félbeszakadt szavait folytatni méltóztatni, méltóztassék...

Ujabb tapsvihar, zúgás, éljenzés, lelkes hangulat, forrongó zsibongás, mely szinte pattanásig feszülté tette az emberek bőrét, a levegőt, talán a falakat is. Hogy ebben a zsibongásban, forró fordulatban és általános lelkesedésben mi ment végig az ünnepi szónok agyában, azt meg se kísérem elemezni. A dörgő harsona ismét édes fuvolává változott, édesebbé minden fuvolánál a földön és Spitz doktor úr befejezte a beszédét:

— A menóra lángjai ugyanazokban a napokban gyúlnak ki, mint a szeretet szent ünnepének fenyőfáján kigyúló gyertyácskák lángjai. S bár szerényen, halványan világít a menóra lángja, hatalmas testvére, a fenyőfa lángja mellett, mégis reméljük, hogy a hatalmas fenyőfa-láng szeretettel és megértéssel fordul a szeretet mai, szent ünnepén szerény testvére felé és azt mondja neki „te szegény kis láng, én szeretlek téged, hiszen te is láng vagy és velem együtt világítani akarsz. Jer, nem oltlak el, égj, világíts, világítsunk együtt a szeretet ünnepén...”

Taps. Spitz Siegfried doktor úr megtörölte izzadt homlokát, meghajolt és lement a dobogóról. Első lépését a polgármester felé tette. Mély meghajlás. Kézfogás.

A szegény öreg Weisz bácsi, a 70 éves reszketeg, öreg tanító pedig, aki egész idő alatt remegő idegességgel szorongott a zongora mellett és leste, mikor kell belevágnia a „móausz-cur“-ral, felugrott a zongora mellől és fogatlan, öreg hangján elkiáltotta magát:

— Éljen a haza!

És rázendített a Rákóczi-indulóra.

Lóránth László: Örök vándor

*A testemet széttépték ezer darabra,
alig maradt belőlem egy falat,
emlékeztek? ó, mennyit sirtam
szent Jeruzsálem falai alatt.*

*Korbácsoltak és kancsukáztak,
négyfelé vágott testem dobálta a szél;
átta postak rajtam orosz pogromok,
s a szívem még dobog, a szájam még beszél.*

*Talizmánom millió héber betű
és évezredek multak e betűk felett,
meztelen testtel jártam a hóban,
átkoplaltam már ötezer telet.*

*De mit az éhség, vad hajsza, pogrom,
enyém a próféták könyve,
enyém Dávid, Jeruzsálem,
enyém a Zsoltárok könnye;
a szívem mindig fiatal
s meglássátok, minden dolgok végén
enyém lesz a Diadal!*

Oskar Neumann: Ami eljön

És mégis nyílt a milliók jajából
Új, győztes-szabad mosoly, szent csoda!
S a földre tiprott hadtestek porából
Hajt mégis ifjú korszak mámore.

S mégiscsak eltűnt öröklétnyi messze,
Sorstítékú éjbe hullt az ősi rém.
Fáradt imákat minek sírj az estbe?
Felejtett álom hűny az ég ivén.

S zajló megértés virágzik,
Ember, nagy perced kivirul üdén:
Testvér, ne öljünk! Jer, alkotni váltig!
S legmélyebb üdvű két szó zeng: Te, Én!

S zeng minden dalok legszentebbje: Élet!
S minden hangok legcsodásabbja: Mink!
Feledj minden más dalt, álombeszédet
Csak ebben érnek célt szent vágyaink.

Teremtőn élj! Ott minden sors szivedben!
Az ifju tettet szabadítsd, becézd!
Testvér már testvért kinba ne dönthessen...
A véres rög már hajt ifjú vetést.

S virúl vadsorsú milliók jajából
Új, győztes-szabad mosoly, szent csoda!
S a földre tiprott hadtestek porából
Hajt örök Emberszeretet kora.

Telekes Béla fordítása

sen, fény, fáklya, ha kis tűz is, de tűz ebben a nagy sötétségben, ahol az emberek lelke elveszett a saját testükben.

A lelkembe csapott a melegség, a zsidó családi élet boldog levegője, s azóta fanatikus harcosa vagyok minden zsidó eszmének.

Én úgy érzem, hogy nem áttértem, hanem megtértem.

A zsidóság leglelkét, a zsidó liturgia szépségét Ábrahámsohn főkantor mélységes énekén keresztül fogtam fel igazán. De hálával gondolok Berger kantor zsidó egyházi dalaira is.

Nagyon átjártak ezek az énekek és sokáig teljesítetlen vágyam maradt, hogy egyszer én is széttárhassam a lelkemet és ha a jó Isten megáldott, hogy egyszer én is énekelhessek zsidó imát, zsidó zsoltárt, szomorú életek megtépázott, keserű, jajjalbajjal teli emberek vigasztalására.

Köszönöm ezt a néhai drága asszonynak, a férjem édesanyjának és Dienzl Oszkárnak, aki azóta szintén már az angyalok karának muzsikása, Avigdor Haméirinek és Patai Józsefnek, aki új utakat mutatott, láttatott és éreztetett velem és akik bevezettek egy régi kincses tradíciójú, mégis új országba, ahol mindenkire süt a nap, ha a nap felé tartja az arcát.

Adonáj Elauhénu, Adonáj echod! Ez az én hitem!

R. Albert Erzsi: Az én hitem

A kiváló énekművésznő, aki a „Mult és Jövő” január 11-iki kultúrestjén héber áriákat fog bemutatni, következő megkapó vallomásban számol be érdekes lelki átalakulásáról:

Unitárius voltam.

Egyszer egy vidéki zsidó templom előtt mentem el, ahol a templom homlokán nagy arany betűkkel ragyogott a héber felírás:

שמע ישראל "ה' אלהינו ה' אחד"

(Halljad Izrael: az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlen egy!)

Megkértem a kísérőmet, hogy fordítsa le nekem ezt a pár szót. Lefordította.

S akkor átrezgett a lelkemen a zsidóság hatalmas jelmondata, mely az én egyistenhívős lelkemhez is közel állott.

Még nem volt százszázalékos a meggyőződés, mikor áttértem a zsidó vallásra, de azóta új világok nyíltak meg előttem, s mintha a napsugár is melegebben sütné rám...

Férjemnek boldogemlékű édesanyja áll előttem mindig, amint kiterjesztett, áldó kezeit a péntekesti gyertyák arany fénye felé nyújtja.

A derűt, boldogságot sugárzó gyertyatartó lángjai lobognak előttem, a világosság, amely az ember szívéből fakad és kiszalad az ember szívéből, hogy két ezüstös gyertyatartó lángja lehes-

R. Albert Erzsi

Copelius (Hoffmann meséi)
Iso Golland, a berlini Staatsoper tagja, szerepeiben

Mirakel (Hoffmann meséi)

Ördög szerepében
Iso Golland in seinen Rollen (Berliner Staatsoper)

Kálmán Oszkár: Iso Golland művészetéről

Örömmel köszöntöm a *Mult és Jövőt*, hogy sikerült megnyernie kultúrestjének vendégfellépésére Iso Gollandot, a berlini Staatsoper nagynevű baritonját. *Művészi eseménynek tartom ezt.* Mert Iso Golland megjelenése kétségtelenül ugyanolyan mély hatást fog kelteni nálunk is, mint mindenütt a külföldön, ahol az Isten kegyelméből való művészt hallották. Én büszkén gondolok együttes fellépéseinkre a berlini Staatsopernél és emlékezem a lelkesedésre és melegségre, amelyet nemcsak tüneményes hangjával, de mélystilizálású előadóművészetével, drámai jellemzőerejével is a közönség szívébe oltott. Sokszor magam, mint „céhbeli“ is csodálkoztam, hogyan nő az alakja a színpadon, hogyan önti el a hallgatóságot hangjával és játékának hangulatával. És akkor megértettem, hogy a berlini állami operák intendánsa, mikor Iso Gollandot New-Yorkban csak egyszer hallotta a „Habimah“ héber társulatának vendégjátékában, azonnal, minden további próba nélkül vezetős szerepekre szerződte és mindjárt magával is vitte New-Yorkból Berlinbe.

Mert Iso Golland, aki ma sincs még harminc éves, a héber operatársulatnál és a „Habimah“ színpadán kezdte meg pályafutását. Alig fejezte be énektanulmányait, hívták a húsz éves ifjút az orosz állami színházakhoz, mindjárt magas pozícióba. De ő ekkor a „Habimah“ romantikus korszakában a héber zene szolgálatába akarta állítani művészetét. Így került ki a Szentföldre, ahol a

„Sevillai borbély“-t is héber szöveggel énekelte. Itt gyűjtötte a héber melódiákat és áriákat, kiegészítve az Oroszországból magával hozott dal-kincset. És így került ki vendégszereplésre Palesztinából Amerikába, ahol mindenütt nagy ünneplésekben volt része. Míg végre *Berlin elhódította Jeruzsálemtől.*

Kevés művésznek van olyan gazdag és változatos repertoárja, mint Iso Gollandnak. És kevés művészről szól oly egyhangú elismeréssel a legmagasabb igényű kritika, mint Iso Gollandról. „Rigolettó“-járól azt írták, hogy „hallatlan intenzitású élmény“ — „Der singende Mensch“ — írta róla a *Frankfurter Zeitung* — bricht aus der Schön-Musik ins Erlebnis aus. Der „singende Mensch“, Iso Golland, spielte dem Rigoletto, der Ton seines tenoral gefärbten, symbolischen Baritons quillt immer weicher... durch eine ausserordentliche Rhythmik nie die Melodie zerbrechend, ein Portamento-Schwelger, wenn die Träne quillt... ein Spiel-Bariton von ersten Rang... Ausdruck in Musik und Gestus überholt alles...“ Iso Golland „Figaró“-járól azt írták, hogy: „alles übertreffend“, „eine ursprüngliche Theaterbegabung“, „erstaunlich“, „unerhörte Intensität des Erlebens und Gestaltens“ stb., stb. Ilyen jelzőkkel, az elragadtatásnak ilyen hangján, „Baklanoff fénykorára emlékeztetően“ szólal meg a német kritika Iso Golland művészetéről.

Iso Golland hat-hét nyelven énekel koncertjein. „De énekművészete a nyelvek határai fölé

Miller

Iso Golland civilben és szerepeiben

Rigoletto

emeli a dalokat, egy zenei világnyelv szférájába, mely mindenkit magával ragad. És mindig fasci-
náló, elementáris ereje, drámai alakító tempera-
mentuma“ — írja róla Berlin első kritikusa —
„ez a „Habimah“-művész immaginarius színpadot
épít hallgatósága előtt a pódiumon is...”

Egész könyvre valót lehetne idézni az Iso
Gollandról szóló csodálatos kritikákból. De a pesti
közönségnek most alkalma lesz őt hallani és szemé-
lyes véleményt alkotni róla. Én baráti szeretettel
üdvözlöm a *Mult és Jövő* hasábjain is az ének-
művészet nagy vendégét, Iso Gollandot.

Figaró (Sevillai borbély)

Iso Golland, a berlini Staatsoper tagja, szerepeiben

Dosertuto (Hoffmann meséi)

Jochanan (Salome)

Iso Golland in seinen Rollen (Berliner Staatsoper)

Dr. Fürst Aladár: „Az utolsó gáon“

R. Éger Akiba származásáról, személyiségéről, családi szervezetéről.

Akismartoni Zsidóutcában, a hivatalosan is műemléknek, a zsidó élet eleven múzeumának elismert érdekes környezetben, új emléktáblát helyeztek el a napokban. Wolf Sándor, az ausztriai kormánytól kinevezett állami konzervátor és archeológiai tanácsos — kinek kulturális tevékenységét a *Múlt és Jövő* egykor külön kismartoni számban méltatta és kinek becses kincseket rejtegető Wolf-múzeumára legközelebb visszatérünk — márványlappal jelöltette meg a község legnagyobb szülöttjének, Rabbi Éger Akibának szülőházát. A házban egyúttal Éger-szobát szándékozik berendezni, melyben a személyi ereklyéken kívül a kismartoni hitközség levéltára, valamint a „Hétközségek“-től elkért és felajánlott történelmi okmányok és emlékek fognak majd méltó elhelyezést találni. Egy országos zsidó archivum kicsinyben — hisz Burgenland külön kis ország és a leendő Gross-Eisenstadt az ő kicsiny fővárosa.

Érdekes és érdemes ebből az alkalomból megemlékeznünk a régiekről: a Mesterről, elődeiről és utódairól, egyikük sem mindennapi jelenség. Kezdjük tán a legelején. Bécs városában már a 17. század elején nagyobb szerepet vitt egy *Margolies-Jafa* (Igazyöngy) nevű család; egyik tagja, Marcus Mordechai éppen előljárója volt a virágzó hitközségnek, mikor I. Lipót király rendelte 1670-ben kiűzte a zsidókat a császárvárosból — örökre! Tudjuk, hogy öt év múlva már vissza kezdenek szállingózni és nevükben ép ama Marcus folytatja a tárgyalásokat. Le is telepedik ott, „stadlan“-ja lesz hitsorsosainak és 1683-ban Bécs török ostroma idején lengyel katonáktól vértanuhalált hal. Két fia azonban, úgy látszik, érintkezésben maradt a kormánykörökkel, alkalmazást kapott a linzi állami posztógyár vezetésében, majd Magyarországon találtak otthont: *Wolf Schlesinger* — mert világi okiratokban ezen a néven szerepel az egész család — Kismartonban, Izrael, vagy héberül Aser Ansel, Kőszegen lesz a királyi vám bérlője.*) Mint ilyenek, a hábo-

rús időkben kiváló érdemeket szerezhettek a szükséges lő- és élelmiszerek beszerzése terén, amiért 111. Károly 1716. január 22-én közös privilégiumot ad ki a két testvérnek, mely nekik, — mint első magyar zsidóknak — megadja a lakhatási engedélyt Magyarország egész területére. A Magyar Zsidó Múzeumban van elhelyezve az az eredeti latin pergamentokirat, melyben Mária Terézia az egyik unokának, Marcus Samuel Schlesingernek szösz szerint megerősíti az előbbi kiváltságokat és mely szerint: „a testvérek mindenkor híven szolgáltak a királynak, tevékenységük hasznos és üdvös volt az állam részére, melynek érdekében teljes vagyonuk kifosztását és elvesztését kellett elszenvedniök, Izraelnek pedig élete többszörös veszélyeztetésével“.

Az ősz Izrael 1723-ban szintén Kismartonba költözik. 100 forintot és a szegények élelmezésére szolgáló évi 260 „bilettát“ fizet felvétele fejében. Vele megkezdődik a *Güns* (Kőszeg) család élete: megtestesítése a kispolgári, a zsidó érényeknek. Ebbe a szerény, vidéki városkába a familia egykori vagyonának már csak romjait menthette meg, mégis Izrael fia, Sámuel, ki a községnek többízben volt bírása, erőskezű vezetője, 1756-ban alapítványt tesz, mely mind nagyságánál, mind rendeltetésénél fogva ebben a korban jelentőségesnek mondható. Két házat, valamint 5000 forintot hagyományozott a községre, abból a célból, hogy rajta tanítót fogadjanak 6 gyermek mellé, kiket a kamatokból fel kell ruházni, sőt, ha idegenből valók, élelemmel is el kell látni. Valóságos kis elemi iskolát tervezett tehát, héber és világi tanulmányokkal, nem tudós-alapítványt, mint Wachstein kifejti.¹⁾ És ezt már ötven évvel a németországi Philantropin megalapítása előtt! Az iskola ma is él, mint kismartoni zsidó elemi iskola, még pedig ugyanabban az alapítványi házban. A tudós alapítványt, a tanházat, egy másik Güns Sámuel létesítette, az előbbinek unokaöccse, maga is tanult ember, tudósok pártfogója. A Zsidóutca végében, a temető kapuja mellett festői építkezésű házcsoport vonja magára a figyelmünket: a beth-hamidras az, tekintélyes

*) Lapunk kliségyárosa, dr. Sebestyén Antal, mint a család egyik késői leszármazottja, ma is Aser Ansel Margolies-Jafa-Güns-Schlesingernek írja magát héber névjegyén.

A szerk.

¹⁾ A bécsi, valamint a kismartoni temetőkről szóló monumentális műveiben.

R. Akiba Éger pólyaszalagja

Wickelband des R. Akiba Eger (A kismartoni Wolf-Muzeum tulajdona)

zsidó könyvtárral, mellette a „hekdes“: szegények szállása, kórháza — csupa Güns-alapítvány. Eme nagy alkotások mellett a családnak majd minden tagja — legjobb kismartoni hagyományként — „hagyott maga után áldást“, hacsak pl. 50 forintjával is, melynek hozadékából állandóan tápláltassék a frigyszekrény előtti két gyertya.

Ilyen, a Tórát, avódát és gemilluth chaszodimot magában egyesítő, családi milióban született meg 5522. Chesvan újholdján (1761 november 8.) a kis Akiba, éppen nagyatyja alapítványi házában, melyben szülei kedvezményes bérért (évi 15 forintért) laktak.²⁾ Egy jegyzőkönyvből ismerjük a hajlék helyrajzát is: „két szoba meg egy konyha, melynek ablakai a Maierhofba nyílnak (mai napig ez a neve, ott lesz az Éger-szoba), egy kicsi szoba az udvarra néz“. Apja, Mózes, szorgalmas ember, a szerényebb fajtából, a palesztinai pénzek kezelője; anyja, Gütel, híres nemzedékek sarja, nemeslelkű asszony, kiről a sírfelirat összefoglalólag megállapítja: akit Salamon ezer között nem talált meg (a derék nőt), itt megtalálta volna. Gütel apja az irodalmilag ismeretes id. Éger Akiba, pozsonyi rabbi volt, ki három évvel unokája születése előtt halt meg 35 éves korában. Mikor a gyermeket egyéves korában először elvitték a templomba, szülei az ő pólyáiból úgynevezett „mappót“ készítettek a Tóra tekercseinek bepólyázására: olyan szokás, melyet édesanyja valószínűleg Németországból hozott magával, ott ma is el van terjedve. A szalagon tarka selyemhímzéssel a gyermek születési adatai, a hagyományosan szokásos köszöntések kíséretében. Utóbbiak naív, barokk ízléssel illusztrálva is: egyfelől az erős párdúc, a könnyű szárnyú sas, a gyors lábú szarvas és a hős oroszlán, másfelől a Hirszenberg képére emlékeztető Tóráját szorongató zsidó, a mennyezet alatt álló ifjú pár és a jócselekedeteket (tán csak helyszükéből) jelképező színes madár (?). Az ereklyének is értékes darab a század elején a drezdai egészségügyi kiállításon közszemlére volt kitéve, ott elkallódott, nyoma veszett és csak a legutóbbi nyáron került elő ismét, hogy az Égerszobának majd egyik becses díszé legyen.

A paszita közönségének jókívánságai, a pólya áldásos szavai ezúttal teljes mértékben megvalósultak. Az ifjú Akiba — kit korán elhalálozott nagy-

apja után Égernek hívtak, bár ő maga mindvégig Akiba Günsnek írta magát — a lángész gyorsaságával emelkedett a tudás létráján fölfelé, egészen a poseni főrabbiságig, a Tóra fejedelme lett, „az utolsó gáon német földön“, amint kitűnő életrajzírója művének címében is jelzi.³⁾ Egy előkelő, lengyel leányzóval való házasságából 15 gyermekük született, jócselekedeteinek emléke, szívemességének példái meg a legenda szárnyain élnek tovább. Egyik veje a „Chaszam Szófér“ volt. Ám én nem ezekről akarnék itt szólni, méltatlannak érzem magam ilyen talmudi korifeus méltatására. Ellenben hadd hívjam fel a héberül olvasó közönség figyelmét egy újonnan megjelent könyvre, mely színes sokoldalúsággal tükrözteti ennek a

R. Akiba Éger

(Goblin-arckép, a kismartoni Wolf-Muzeum tulajdonában)
(Goblinbild, im Besitze des Wolf-Museums in Eisenstadt)

²⁾ A háznak ez a része az 1914. évi tűzvész alkalmával leégett; helye azóta játszótérül szolgál az iskolai ifjúságnak.

nagy embernek valóban nagy, lenyűgözően vonzó egyéniségét. „Igróth Szófrim“ a könyv címe, szó szerinti: „Írók levelei“, héber szellemességgel azonban arra céloz, hogy az Éger és Szófer családokbeli rabbik levelezését tartalmazza. Az idén elhunyt R. Selómó Szófer, beregszászi főrabbi gyűjtötte őket össze, vagy 200 darabot és a Josef Schlesinger cég fiai, kik maguk szintén egyenes leszármazottai ezeknek a nagyoknak, adták ki az írókhoz méltó, ízléses köntösben. „A tudósok hétköznapi beszélgetése is tudomány“, — mondja a Talmud és itt valóban lelki mélységek, erkölcsi magasságok és időtávlatok nyílnak meg az olvasó szemei előtt, melyek nem engedik a könyvet letenni, míg el nem olvasta. Azonban bennünket most ne foglalkoztasson a Chaszam Szófer idejében meginduló reformmozgalom rémisztő visszhangja, sem a Keszáv Szófer szervezkedő antireformációja, vagy mindkettejük atyai gondoskodása tanítványaikról, nem a krakkói Simon Szófernek a monarchiát átfogó politikai tevékenykedése vagy a nagymartoni Chaszam Szófernek önzetlen lemondása rabbifizetéséről, mit nem tud megszolgálni; mellőzzük ezúttal a sok egyéb kor- és kórtünetet is. Éppen csak a poseni bölcs szelid lelki arculatát akarnám e helyt felidézni, pár idézetét megszólaltatni.

Néhány anyagi érdekű levél nyitja meg a sort. 1810-ben saját szülővárosa hívja meg akkor már 48 éves fiát rabbinak, évi 3000 forint fizetéssel, majd Märkisch-Friedland rabbiságát vállalja heti 12 tallérért, de nem tud belőle megélni. Posen, később Vilna, Nikolsburg versenyeznek személyéért. Ám, hogy a tisztelettől, szeretettől, rajongástól körülövezett férfiú lelkében mi lakozott, arról őszinte önvallomásokat olvasunk a 9. (b.) számú levélben, melyet egy tanítványához, „kit mint fiam szeretlek“ intézett. „Mikor Lissában, a bölcseséggel telt városban laktam és egyes községek rabbijuknak kivántak, kinevettem őket, mert mióta vagyok, gyűlöltem a rabbiságot³⁾ és mint a nyíltól, úgy féltem attól, hogy mások fölé emelkedjem.“ Csak mikor az apósa vagyona a tűz áldozata lett és ő nem akart annak terhére válni, vállalt állást. De most is egyetlen vágya, otthagyni a helyét, „mert a halálnál keserűbb a rabbi hivatása. Ime a város, mely nevemet viseli, szegénynek, gazdagnak lelke rajtam áll és én viselem a felelősséget a bűnösért, Isten ments! Mit használ az embernek, ha felette áll kicsinynek, nagynak, verheti őket szája szavaival, de hogy van-e hatása, ki mondja meg? Azért mondom gyakran magamban: bár lehetnék, mint egyike a község tagjainak, vagy akár a nép szegényeinek! Ki mondja azt, hogy kötelesek vagyunk jobb ruhában járni, finomabb ételeket enni? — hisz sokan járnak az utcán,

kiknek betevő falatjuk sincs és rongyos az öltözetük. Én sem vagyok jobb náluknál és az ilyen szűkös megélhetést megszerezhetném magamnak bármilyen tanítói működés által vagy más úton, — miket mind jobban szeretnék a rabbiságnál.“ Vagy ugyanennek a levélnek más helyén: „Isten látja lelkemet, szívem fájdalmát, testem fogyását: napról-napra jobban únom a rabbiteendőket, ahelyett, hogy napi kötelességemet, Istennek való munkámat elvégezném. Hát mindenki, aki rabbiszéken ül, Isten szolgájának nevezhető? Csak az igazán nagyok, a nevesek, kik ismerik önmagukat, hogy nem fognak vétkezni, azok üljenek a bírói székre: az én érzéseim szabadulni vágnak tőle, mint a börtönből...“

1814-ben azt írja vejének, a pozsonyi rabbinasztia megalapítójának, R. Szófer Mózesnek, hogy közel van hozzá, hogy a poseni rabbiállást elfoglalja. „Pedig bensőm azt súgja nekem: nem vagyok méltó rókák fejévé lenni, még kevésbé oroszánokévá! De mit tegyek, mikor asszony és gyermekek, barátok és mesterek, kik annak idején lebeszéltek arról, hogy Kismartonba menjek, most egyre sürgetik, hogy kötelességem „a Tóra díszét visszahelyezni régi székhelyére.“ Könyörögve kéri vejét, imádkozzék érte, nehogy szégyenkeznie kelljen ebben a világban és bűnhődni a túlvilágon. Sámuel öccsének egy levélben kifejti, hogy semmi haszna, semmi értelme a poseni állásnak. „A család becsületéért tegyem, írod, fiaim és leányaim kedvéért! Hála Istennek, a múlt héten is fölkerestek Vlnából, Minszkből, hogy leányaimat kérjék. Ami pedig a vőmet illeti (a Chaszam Szófert), én tiszteltetem meg általa, ő nem szorul az én tekintélyemre. Különben is tisztelet, tekintély: mily veszendő értékek! Megkapó, amint egy ízben a vejéhez írt levélhez pár németül írt sort csatol a leánya számára, tele apai aggodalommal: miért nem írt multkor és ne felejtse el legközelebb! „Addig is Isten meg fogja hallgatni az „egyszerű ember“ imáját, amilyen én vagyok.“

És ennek a „hedjót“-nak a sokezer tagú familiája ma főúri allűrökkel ékeskedik. Állítólag már a múlt század közepén megszervezkedett, közös körbe vont a összes Égereket, Eigerokat, Eigersokat és egyenes leszármazottait, kik között az egész kontinensen elszórva, tekintélyes számban vannak a pénzvilág, a gazdasági élet és a tudomány-irodalom kapacitásai — sajnos, hitehagyottjai is. A tagok bizonyos időközökben „családi tanácsra“, *Familientagra* gyűlnek össze Berlinben, hogy nemcsak egymást segítsék, támogassák, hanem a köz ügyeivel is foglalkozzanak, a kultúra és jótékonyosság oltárán áldozanak. Valóban eszményi emléke a nagy zsidó embernek, a kiváló zsidó családnak és az őket nevelt zsidó szellemnek!

³⁾ Dr. Leopold Wreschner: Rabbi Akiba Eger, der letzte Gaon in Deutschland. 1906. J. Kauffmann, Frankfurt a/M.

⁴⁾ Az „Atyák mondásaiban“ a *rabbonuth* úrhatnám-ságot jelent; R. Éger Akiba mindig szó szerint is érti.

A harctéren. Menekülők reggeli imája

Dr. Gábor Gyula felvétele

Dr. Gábor Gyula

*a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának
alelnöke, m. kir. tartalékos honvéd-őrnagy hadbíró:*

A bukovinai Gólusz

1916 nyarán történt. Hadosztályunk visszavonult és Stryj felé menetelt. Visszavonulás... Csak az tudja ennek a szónak szörnyű értelmét, aki valaha maga átélte. Nem is szerettük használni ezt a magyar szót. Inkább azt mondtuk, hogy: Rückzug. Ezzel is azt akartuk dokumentálni, hogy a magyar léleknek mennyire idegen dolog az ellenség elől visszavonulni.

Bukovinából vonult ki a hadosztály. Mindannyiunk lelkére ránehezedett az a kimondhatatlan érzés, amiben a nyugtalanság és bizonytalanság, meg a helyzet fölötti kétségbeesés párosult. Mi lesz? Hogy lesz? Hol állunk meg ismét? Fogunk-e tudni megállást parancsolni az ellenségnek? És azután, amint a lassan múló menetelésben elfásult és apatikus lett a katona lelke, néma csöndben rójuk az országutat egymás mellett, még beszélni is röstelve és nem gondolva semmi egyébire, mint a réges-régen elhagyott otthonra, amelyben lázas türelmetlenséggel hazavártak bennünket. Ámde rövidesen tapasztalnunk kellett, hogy vannak a háborúnak olyan szerencsétlen hajótöröttjei is, akiket a világégés még az otthonuktól is megfosztott s akiknek még csak reménységük sem lehetett arra, hogy otthonukat egyhamar viszontlássák.

A visszavonulásnak egyik legfájdalmasabb mellékjelensége az, amit úgy hívnak, hogy „evacuálás”. Ez a latinból a hadsereg közhasználatára átszedett kifejezés azt jelenti, hogy „kiürítés”. Amikor a visszavonuló csapat vonala községeket hagy el, kénytelen őket kiüríteni, nehogy az azokba bevonuló ellenséges haderő kikényszerít-

hessen a lakosságból olyan vallomásokat, amelyek saját csapataink elárulását jelentenék. Menetelésünk reggeli óráiban egy fenyveserdő szélén láttuk az első ilyen lakóhelyéről és városából, falujából kitelepített csoportot. Zsidók voltak valamennyien. Hajléktalanul, a legnagyobb kétségbeesés között, az Isten szabad ege alatt üldögéltek férfiak és nők, aggok és gyermekek. Imádkoztak. Ezer okuk volt fohászkodni a Mindenhatóhoz és könyörögni, hogy hárítsa el felőlük a végzet keserű csapásait. Elfogódott szívvel látom a két legidősebb férfit, akik kibontott Taliszban, a Tefilinnel homlokukon és kezükön, végezték a reggeli imádságot, a Sachriszt. Két egymás tetejére rakott ládika, amelyben a megmentett holmijuk volt becsomagolva, szolgált rögtönzött imaasztal gyanánt.

„Állj”-t parancsolok a magam kis vonatjának s félreállva az országút szélére, leszálok a lóról és dr. Hoffmann Dezső bajtársammal elvegyülök a menekültek csoportjában. Először természetesen megdöbben valamennyi. De amikor elhangzik az első bátorító, vigasztaló szó, pláne amikor megtudják, hogy magam is zsidó vagyok, eltűnik a félelmük és reménykedve kérdezősködnék, van-e kilátás arra, hogy visszajuthassanak elhagyott városkájukba? Mi vár rájuk, nem kell-e valamennyiüknek nyomorultul elveszni?

Aztán beljebb megyek társaimmal az erdőbe. Egy rögtönzött, földből és gallyakból összetákolt tüzelőhelyen készül éppen a reggeli, sok család részére. Az asszonyok legtöbbje mezitláb járkal. Az evacuálási parancs oly sürgősen jött, hogy nem volt már idő a cipőt felhúzni. Szóba elegyedek egy leánvkával és megkérdem tőle, el vannak-e látva élelemmel? A bájos teremtség megilletődve érdeklődésem melegétől, elárulja, hogy bizony alig van mit enniük. Intek a tisztiszolgának, hogy hozzon a szekerekről néhány konzervet és egyéb ennivalót. A kisleány ijedten tiltakozik. Nem,

A harctéren. Menekülő család

Dr. Gábor Gyula felvétele

nem, azt ők meg nem eszik, még ha éhen kellene is halniok, hiszen az a konzerv és egyéb ételnemű nem kóser. Elmosolyodtam s a hithűségnek, a tradíciókhoz való ragaszkodásnak eme csodás megnyilatkozásától mélységesen meghatva, odaszólok a legényemnek, hogy hagyja a konzerveket, hanem hozzon egy jókora bödön lisztet. Ezt adtam oda a leányka családjának, amely könnyek között köszönte meg és fogadta el, ezt szabad volt felhasználniok.

S amint elbeszélgetek a szegény menekülők-

gastyán ül egy szekér rúdján. Mellette két eleven-szemű édes kis gyermek, egy leányka és egy fiúcska, mint a beszélgetés során kiderült, az agg menekülőnek dédunokái. Nem lepott meg, hogy a két gyermek szemei az örömtől csillogtak és arcukon valami csendes, tiszta öröm áradt széjjel. Ártatlan lelkük még ebben a hontalanná válásban is csak azt látta, hogy ők most egy illatos erdőben laknak és talán csak szép kirándulásnak tekintették az egész dolgot. Annál jobban meg lepott azonban és meg is hatott egyben az a megnyugvás Isten akaratában, ami az öreg apó arcáról sugárzott felém. „Igy akarta Isten, így kellett ennek történni” — mondá az öreg, — „de Isten igazságos és könyörületes, nem fogja az ő népét cserbenhagyni!”

Mintha szavai nyomán eloszlott volna az a borulat, amit a visszavonulás lelki-hangulata reánk erőszakolt. Ugy éreztem, hogy a szegény, hajlékából kiüldözött öreg zsidó testvérem szavai nyomán az én szívemben is a reménység sugara gyulladna ki. Istent imádom, nem félek! Adonaj li loj író. Búcsút intek az öregnek s a két gyermeknek egy-egy darab csokoládét nyomva a kezecskéjébe, megyek vissza az országútra:

— Nyeregbe, fiúk, indulás!

A harctéren. Menekülők az erdőn

Dr. Hoffmann Dezső felvétele

Dr. Groszmann Zsigmond: Az első magyar vallástanár

A magyar tanügy történetében jelentős korszakot jelent az 1848—49. évi szabadságharc leveretését követő abszolutizmus évtizede. A Bach-kormány a leigázott ország elnémetesítésére igen alkalmas eszköznek ismerte fel az iskolákat, melyek részére tartalmas és magas színvonalú tantervet állapított meg. De nem a közművelődés terjesztése, hanem a *germanizálás* volt a főcél és ezért a kormány elnémetesítette az egyetemet, a középiskolákat, de még a népiskolákat is.

Az abszolutisztikus kormány által kitűzött célt világosan hangoztatta *Haas Mihály* címzetes püspök, iskolafelügyelő 1858 október 4-én, a budapesti katolikus gimnázium megnyitóünnepén mondott beszédében. „Ezen iskolához meghívott tanárok *német* kitartást, *német* türelmet, *német* tudományt és *német* műveltséget hoznak magukkal.”

A régi pesti redouthban megnyílt katolikus gimnáziumot sűrűn látogatták a zsidó tanulók. Az első félévben beírt 151 tanulónak majdnem fele, 67 volt zsidó s az 1860-ban beírt 302 tanulónak már több mint fele, 174 volt zsidó. A zsidó tanulóknak nagy létszáma abban leli magyarázatát, hogy a katolikus vallású tanulók inkább látogatták a piaristák gimnáziumát, a protestánsok pedig a maguk egyházának iskoláját. A tanítás természetesen mindeütt németül folyt, mikép *német volt minden felekezeti vallástanítása is*.

Vajjon mikép folyt a zsidó tanulók vallás-oktatása és ki oktatta őket? Nem találunk arra adatot, hogy a zsidó hitoktatás magában a középiskola épületében történt volna a rendes tanítás keretében, a rendes iskolai fegyelem mellett. Sőt egy hitközségi jegyzőkönyvből nem éppen épületes dolgok derülnek ki. Az előljáróság megütközéssel értesül arról, hogy a hitközség iskolájába — akkori nevén „*Normalhauptschule*” — vasárnapokon és ünnepnapokon vallástanra járó „külső tanuló ifjúság” fegyelmi kihágásokat követ el és diáki csínytevésben megrongálja az iskolai szerelvényeket. A hitoktatók felszólíttatnak, hogy a jövőben teljes szigorral tartsanak fegyelmet a hitoktatásnál.

Kik voltak a hitoktatók? Két elaggott úr. A 76 éves *Bach József*, egykor neves hitszónok (szül. 1784, mh. 1866) és a 68 éves *Wahrmann Juda* rabbitanácsos (szül. 1792, mh. 1868). Mindkettő nagyműveltségű lelkész, de bizony a 60-as évek tanulóifjúsága kinőtt a kezükből. Hiszen egyáltalán nem volt könnyű feladat az iskolai szünnapokon, a rendes tanintézetten kívül eső területre vallástanra berendelt diákok között fegyelmet tartani. Mennyivel nehezebb volt ez abban az időben, midőn már érezhető volt az októberi diploma által teremtett közhangulat előszele és a zsidó tanulóifjúságban is felbuzdult a magyar nemzeti

Deutsch Henrik, az első magyar vallástanár

érzés, mely nem akart meghajolni a németajkú hitoktatás előtt.

A helytartótanács 1861 elején elrendelte a katolikus gimnáziumban a *magyar tannyelvet*. Az iskola élére *Nagy Márton* piarista rendfőnök került igazgatónak, ki 1861 március 15-iki félévnyitó ünnepi beszédében szóvátette, hogy a megmagyarosodott iskolában immár csak az izraelita vallás tannyelve német. *Erre az iskola 108 zsidó tanulója arra kérte az igazgatót, hogy ők is magyar nyelven tanulhassák a vallástant*. Az igazgató legott a következő érdekes és megörökítésre méltó átiratot intézte a hitközséghez:

„A Nagy Tekintélyű Izraelita Község Elöljáróságának,
Helyben.

F. év Mártius 15-kén átalakítva megnyíltak az államgymnasium tantermeinek ajtai, hogy a tanuló ifjúság, mely eddig rövid harmadfélévi fenállása óta kizárólag német nyelven vezetettet s oktattatott, ez időtől fogva magyar nemzeti szellemben magyar tanárok által — vezetésem alatt — oktattatnék.

Az ifjúság részéről ez átalakítás tárt kebellet fogadtatott elannyira, miszerint teljes joggal remélhető, hogy a közváramozás óhajtott sikerrel találkozandik. Így fogadta ezt a nemzeti nyelv iránt hő buzgalommal viseltető izraelita ifjúság, mely a tanodának túlnyomó részét teszi. Ezen ifjúság áthatva a jó ügytől, hozzám, mint igazgatóhoz folyamodott, hogy neki, miután a magyar nyelvet legnagyobb-részt birják — kisebb része pedig birni ohajtja, engedtessek meg, miszerint a vallástant hasonlókép magyar nyelven tanulhatná. Magyar nemzetiség szempontjából a buzgóság dicséretet érdemel: mindazáltal a nyelvben még igen gyengék oda utasítandók lehetnének, hogy ezek a félévben még anyanyelvükön tanulnák, mint olyatén tudományt, mely a szívre és lelkekre inkább hat; míg ellenben a magyar nyelv-

Iso Golland a „Dibuk“-ban,
Henoch szerepében. „Habimah“

Sarah Thomaschoff héber dalénekesnő,
aki a „Mult és Jövő“ január 11-iki
kultúrestjén azokat az új héber dalo-
kat fogja bemutatni, melyekkel leg-
utóbb több bécsi koncerten és rádión
aratott nagy sikereket

Iso Golland a „Gólem“-ben,
Baruch Chazan szerepében. „Habimah“

ben erősebbeknek, mint forrón óhajtják, magyar nyelven adatnék elő, nehogy megtagadás esetében a vallásstudást talán — mi könnyen megtörténhetnék — saját rovásukra elhanyagolják. Ajánlom e fontos ügyet a Nagy tekintélyű Község Elöljáróság méltó figyelmébe. Kelt Pesten, Martius 19. 1861. Nagy Márton igazgató.”

A hitközség szívesen tett eleget az igazgató felszólításának. Hiszen saját iskoláiban már 1860 októberében meghonosította a magyar tannyelvet. Magyar nyelvű hitoktatásra alkalmas tanerőkben sem volt hiány. Mannheim N. F. hitoktató teljesen bírta a magyar nyelvet s a hitközség iskolájában magyarul tanította a vallást. Zilz Mór hitoktató pedig már 1851-ben, majd 1858-ban írt magyar nyelvű vallástani könyvet. Deutsch Henrik jeles pedagógus is akkor tűnt fel. De akadt hivatalan tanerő is. Rokonsztajn Lipót, ki Pesten ujságíróskodott, utóbb viléken rabbiállást töltött be, önhatalmúlagon akarta elfoglalni a középiskolai magyar hitoktatói állást, amely jogtalan törekvésnek Meisel főrabbi erélyes fellépése vetett gátat. A főrabbi olyan módon javasolja a kérdés megoldását, hogy Deutsch Henrik végezze a hitoktatást azon középiskolai tanulók részére, kik teljesen bírják a magyar nyelvet; azon tanulókat pedig, kik még nem tökéletesek a magyar nyelvben, Mannheim N. F. hitoktató tanítsa magyar és német nyelven.

A kérdés megoldása fölött nem lehetett sokáig tanácskozni. Nagy Márton igazgató 1861 április 6-iki újabb levelében ezt írja a hitközségi elöljáróságnak: „A mostani kényes körülmények — ifjúságnál főképp — még eszélyes halogatást sem tűrnek“. Ezért Meisel főrabbi javaslatát magáévá

tette az elöljáróság és a gimnázium igazgatója is elfogadta azt. Az elöljáróság Deutsch Henriket 1861 október 13-án nevezte ki magyar hittanárrá „azon világos megjegyzéssel azonban — mondja a kinevezési határozat —, hogy jutalmazása csupán csak az eddig is fennálló tandíjakra szorítkozván, a Községi pénztár semmi nemű fizetéssel terhelteketik“.

Deutsch Henrik, az első magyar vallásanár 1822-ben született Trencsénben. Több hazai jesi-vát látogatott, tökéletes tudásra tett szert a biblia és a talmud tudományában, megtanult több modern és klasszikus nyelvet, Lovasberényben. Kecskeméten tanítóskodott, majd Meisel pesti főrabbi figyelme feléje fordult és 1859-ben a talmud-tóra iskolához hívta meg, mely vezetése alatt valóságos prosemináriummá fejlődött. 1861-ben lett a főváros összes középiskoláinak vallásanára, 1868-ban pedig a zsidó tanítóképző igazgatója. Az 1868-69. évi kongresszusnak egyetlen tanító tagja volt s abban az időben szerkesztette az „Israelita Közlöny“ című felekezeti lapot. Az 1877-ben megnyitott rabbiszeminárium rendkívüli tanára lett s elsőnek tett kísérletet a talmud magyar nyelvű előadására. Nagy irodalmi tevékenységet fejtett ki s érdemes úttörője volt a zsidó teológiai tudomány magyar nyelvű művelésének.

Az első magyar vallásanár 1899 december 18-án halt meg. Kezdeményező munkálkodásával kiváló és érdemes utódok számára járhatóvá tette az ifjúság nevelésének göröngyös útját.

Források:

A pesti izr. hitközség 1860. és 1861. évi jegyzőkönyvei.

A pesti izr. hitközség levéltára I. k. 56.

Perepatits: A budapesti V. ker. magy. kir. áll. főgimn.

Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál

ÖRÖKKÉ FIATAL A LELKE...

A becskerekai papnak és feleségének legboldogabb napjai azok voltak, amikor évente egyszer, a nyári szünnapokban, az őszi ünnepek jötte előtt hazalátogathattak Miskolcra, kéver óvauszra.

Kegyeletes fájdalom és az egykori gyermekkorra és ifjúságra való boldog emlékezés ébredtek fel ilyenkor a dereshajú öreg papban és a még ezüst fürtökkel is bájos arcú, édes mosolygású öreg papné szívében. Miskolcon az öreg pap gyermekké lett újra, a becskerekai papné pedig az egykori gyönyörű, pajkoskedvű Erzsikévé.

A Színva kicsiny patakja, a Pece-part, az Avas búbajos dombja, a buzatéri szülői ház környéke, ahol a kis Mayer jámbor szülői örömére tanult és játszadozott, az Erzsike szüleinek háza, ahol a kis leány szép gyermeknapjait és felejtethetetlenül drága leányéveit töltötte, Hámor és Tapolca, ahol fiatalok voltak s ahol a zúgó, öreg tölgyek az ő halálig tartó fiatal szerelmük ifjú vallomásainak emlékeit őrizték, a régi templom, amelyben édesapja mellett állt a kis Mayer, a nagy templom, amelyet lángoló szavával a fiatal pap avatott fel s ahol egykoron egymásnak kezet nyújtottak egy életre, az avasi öreg temető, csodálatos szépségével, ahol az öreg pap nagy jámbor ősei aludták örök álmaikat, s ahol Erzsike édesanyja pihent (az édesapja Ungváron volt eltemetve) édes meséket muzsikáltak a lelkeikbe.

Miskolcon ismerte őket minden fa, minden rög, minden öreg ház, minden utca, minden régi, bolthajtásos kapu. Öreg emberek jöttek elébük az utcákon, a nyakukba borultak, forró könnyekkel csókolták őket: „Mayerl! Erzsike! hát hazajöttetek?”

Az öreg pap fölkereste, boldog, fiatalos izgatottsággal kereste föl a régi ismerősöket, az egykori kicsiny házakat, ahol annyira szerették; Erzsike az apai háznak, kertnek útjait járta s régi gavallérok, akik még életben voltak, meghatottan csókolták meg szép, puha kezét, s beszéltek neki az édesapjáról, az öreg doktorról, az édesanyjáról, aki a város első zsidó asszonya volt: gyönyörű szép, művelt és jóságos szívű. Így esett meg az ő öreg napjaikban az a nagy csoda, hogy dér és harmat találkoztak egymással a miskolci őszben, amikor odahaza voltak.

Az életük alkonyi hajlatának egyik évében újra hazajöttek egyszer. Az Erzsika szülői háza akkor már elegáns szállodává alakult, az Abbazia-szálló: ott laktak, abban a szobában, ahol Erzsike született. Magukkal vitték akkor Arnold fiúkat is, aki akkor az országos rabbiképző intézet első osztályába, az V. gimnáziumi osztályba járt. Másnap reggelre tervezték az avasi temető sírjainak meglátogatását.

Erzsike, a becskerekai papné akkor szokatlannul merengő, bánatos hangulatban volt. Valamin töprengett, valami nagyon összeszorította a szívét.

És délután, a kis szállodai szobában elmondta aztán az urának, hogy mi bántja a lelkét. Bátortalan kéréssel fordult a férjéhez:

— Édes fiam! egy nagy kérésem van. Engedd meg nekem, hogy Gyula fivéremmel találkozhasam. Húsz éve nem láttam az egyetlen fivéremet, családom egyetlen megmaradt tagját. Húsz éve, hogy nem beszéltem vele, mióta elhagyta a hitét. Ki tudja: láthatom-e még egyszer életemben?

A becskerekai öreg pap elkomorodott. Hosszan elgondolkozott. Azután válaszolt az ő csendes, szelid hangján:

— Tégy, édes Erzsikém, amit akarsz. Én nem állok az utadban. Csak azt óhajtom, hogy te ne keressed őt fel, ő látogasson meg téged. Üzenjed meg neki, hogy itt vagy. Én nem akarok vele találkozni. Én abban az időben nem leszek idehaza.

Erzsike hálás örömkialtással borult a férjére, s azonnal elküldte Arnold fiát Gyula fivéréhez azzal az üzenettel, hogy Miskolcon van, látni szeretné.

Dr. Kiss Gyula akkor már magasrangú megyei hivatalnok, nagy úr volt, valahol a Csapószeren lakott egy ambitusos, előkelő, hallgatag, rácsos kerítésű házban. Amikor Arnold belépett a kerten át a hűvös folyosóra, egy megyei hajdú vezette Gyula úr elébe, aki a kert lugasában olvasgatott, pipázgatott. Tekintélyes külsejű, magyar ruhában járó, jóltermett férfiú volt. Beszédmodora, egész megjelenése, nyílt, férfias arcvonásai az igazi magyar úr benyomását keltették. Akkor még nem nősült, csak később vett feleségül valamelyik megyei alispán leányát.

Arnold bemutatkozott a nagybátyjának, s előadta küldetésének célját.

A nagybácsi barátságosan, bár némi kelletlen feszengéssel fogadta a fiút.

— Hát aztán, öcsém — kérdezte a beszélgetés során — milyen pályára készülsz?

— Zsidó pap leszek, mint az édesapám — válaszolt a fiú bátran és bizonyos dac csendült a szavában, a renegáttal szemben.

Gyula bácsi észrevette a fiú hősieskedését. Elmosolyodott:

— Hát az nagyon szép pálya, kisöcsém — mondta elgondolkozva —, ha nem is a legokosabb pálya. No, de mindegy, ha kedved van rá. Csak arra törekedj, hogy belőled is olyan derék, tudós és jó magyar ember váljék, mint amilyen az édesapád. Mondjad meg, fiam, az édesanyádnak, Erzsikének, hogy ma estefelé meglátogatom a szállodában. Még egy kérdésem van: tudja-e az édes-

apád, hogy mi, Erzsike és én, találkozni akarunk. Nincs-e kifogása ellene?

A fiú válaszolt:

— Édesapa tudja. Nem lesz odahaza, amikor Gyula bácsi eljön.

— Így rendben van a dolog — mondta Gyula bácsi, s elbúcsúzott a fiútól.

Még aznap este fölkereste Gyula a hugát a szállodában.

Erzsike meghatottan, hangos sikoltással borult húsz év óta nem látott, egyetlen fivérére.

— Gyulám, édes Gyulám, milyen régen, régen láttalak. Szakasztott mása vagy szegény jó édesanyánknak. Mintha őt látnám magam előtt.

Gyula kissé röstelkedve háritotta el magától ezt az érzelme kitörést:

— Jól van, jó édes Erzsikém, ne izgassuk egymást. Boldog vagyok, hogy láthatlak. Fájlalom, hogy az urad még mindig neheztel rám. De megértem őt. Ő zsidó pap, tudom: nagyon jámbor zsidó pap, ő nem áll szóba énvelem. Én azonban rendelkezésemre állok mindenben, édes Erzsikém. Sajnálom, hogy ami megtörtént, így kellett történnie. De ne beszéljünk erről többet.

— Egy kívánságom van, Gyula — mondta most komolyan a becskerek papné. — Azt kérem tőled: gyere ki velem holnap reggel a temetőbe, hadd imádkozzunk együtt szegény jó édesanyánk sírján.

Gyula húzódozva felelt:

— Nem, nem, édes Erzsikém! Ezt nem tehetem. Engem itt Miskolcon mindenki ismer, ismeri bennem a megye emberét, de ma már alig tudja valaki, hogy valamikor zsidó voltam. Híre fut — mirevaló utána a kellemetlen szóbeszéd. Én formaságok nélkül is kegyelettel őrzöm drága jó szüleink emlékét...

— Gyula — mondta Erzsike fájdalommal — húsz éve nem voltál édesanyánk sírján. Tedd meg az én kedvemért. Talán többé nem is találkozunk ebben az életben.

A keményvonású férfiú szemében egy áruló könnycsepp szivárgott.

Másnap reggel Erzsike előbb az urával együtt ment ki az avasi temetőbe. Leborultak a hallgató sírdombok fölébe, ájtatosan imádkozott, a kései nyárnak hullongó falombjai csendesen szallingóztak fölébük, az imádságos könyveikbe fűszálakat préseltek a drága sírokról.

A becskerek pap távozott a sírkertből s csakhamar egy kocsis állt meg a temető bejárója előtt. Gyula úr jött ki az avasi zsidó temetőbe. Erzsikének és Gyulának, a két testvérnek könnyei egybefolytak ott az édesanyjuk sírja fölött. A kemény úr keserű, bánatos, bűnbánó könnyeket sírt, régi, elfelejtett imákat suttogott, sírva csókolt meg az édesanyja sírjának rögeit...

Ugy búcsúztak el ott egymástól Erzsike és Gyula, az avasi temetőben.

Nem is látták többé egymást soha ez életben.

Öreg napjaiban még egy édes, szép, őszi verőfényben csillogó élménye volt a becskerek papnak Miskolcon, szülővárosában.

Meghívót kapott a miskolci zsidó hitközségtől: a milleniumi ünnepen az ősi miskolci iparostület zászlaját avatja a város főterén, igen nagy és fényes ünnepségek keretében. Résztvesz azon az egész megye, az egész város. Dr. Klein Mórt, a város szülöttjét, a becskerek papot kéri fel az ünnepi beszéd tartására. Borsod vármegye millenáris ünnepségei sorában a legkimagaslóbb ünnepélyek egyike lesz. Lejönnek erre az alkalomra Miskolcra mind a Miskolcra származott kiválóságok: a Stillerek, az Ormódyak, a Bródyak. Megyei urak, a református püspök, díszes küldöttségek.

Lázasan izgatottsággal készült erre az ünnepségre a becskerek öreg pap. Mintha csak az első beszédére készülne. Hogyisne? Hiszen otthon fog beszélni, az édes, drága pátriában. Ahol még visszahangoznak az ő fiatalkori tüzes, magyar beszédei a hatvanhetes magyar időkből, a kiegyezés utáni korból, a magyar zsidó honszeretete lángoló idejéből. A borsodi zsidók hazaszeretete sohase volt frázis, valóság volt, hogy halálos szerelemmel szerették a magyar földet, a magyar nyelvet, a magyar multat, a magyar jövőt.

Hosszú kocsisor várta az érkező becskerek papot a miskolci pályaudvaron. A hitközség küldöttsége, a megye küldöttei, az iparosok népes testülete, nagy tömeg az utcákon.

Akkor történt, hogy amikor dr. Klein Mór, a nagybecskerek főrabbi felszállt az ujjongó tömeg éljenzése közben a kocsijába, balján a hitközségi elnökkel, egyszerre csak előugrott a tömeg közül egy fürge, öreg, őszhajú, töpörödött, hetven esztendőn túl levő asszonyka, a becskerek pap öreg nővére, a Ripi néni, s korát meghazudtoló gyorsasággal felkapaszkodott a fivére kocsiának bakjára, egy nagy, nemzetiszínű lobogót lengetett a kezében s az ujjongó tömegnek odakiáltott régies magyarsággal:

— Éljen az, ki hazafi, éljen dr. Klein Mór!

Alig tudták lekaparni a bakról a lelkes Ripi nénit, különben zászlót lengetve robogott volna végig a miskolci utcákon, szünet nélkül harsogtatva: „Éljen az, ki hazafi, éljen dr. Klein Mór!”

Határtalan lelkesedéssel, rajongással fogadta a miskolci közönség a becskerek pap gyönyörű, felejthetetlenül szép beszédét. Elhalmozták a megyei urak, barátai, ifjúkori társai szeretetük jeleivel. Fiatalos hévvel, tűzzel beszélt az öreg pap. Magával ragadta a tömeget, amely hazafias hevülettel ünnepelte a város szülöttjét, akire mindig büszkék voltak.

A becskerek papné Pesten tanuló Arnold fiának azt írta erről a beszédéről:

— Édesapa gyönyörűen, elragadó szépen beszélt. Akárcsak 26 éves korában, olyan fiatalosan,

olyan tüzesen, olyan lelkesen. Szép volt édesapa, az arca ragyogott, mint az angyalok arca, amikor beszelt, ottón, a mi drága, szép szülővárosunkban, Miskolcon.

Este bankett volt a becskerek-i pap tiszteletére. S Győri Odon, a nagyérdemű tiszteletbeli hitközségi elnök, rajongó szeretettel emelt poharat az unnepi szonokra, s azt mondta a beszéde végén:
„Eljen az, aki számunkra: Nagy becs, kereken mondva: dr. Klein Mór...”

Csendes, halk őszidő borult a becskerek-i öreg papra, öreg papnéra. Az egykoron mindig élénk, vendégek járásától hangos paplakás elnémult, a gyermekeik elszéledtek, a hűk megnősültek, a leányok férjhez mentek... az öreg galambpár egyedül maradt. A régi pürimesték is csöndesebbekké váltak, az öreg pap most már este rendszeren korábban tért pihenőre, a papné édes, szép szemeire kezdődő hályog borult.

De lelkében azért a becskerek-i öreg pap csodálatosan fiatal maradt. Tanult szakadatlanul, írta talmudi és filozófiai kutatásainak eredményeit, s ha a szószékre lépett: olyan fiatalos hévvel beszélt, hogy nemcsak az édes mama írta Budára a pap fiának egy-egy ünnep múltán: „Édesapa ma újra úgy szónokolt, olyan elragadóan, mintha csak még mindig fiatal miskolci pap lenne” — hanem az egész hitközség megállapította ezt a tényt az öreg papjáról. Fiatal maradt a lelke, mert nem változott a meggyőződése, a hivatása iránti lelkesedése. Lélekben csak a szószéknek, a papi hivatásnak komédiásai tudnak megöregedni, mert a lelkük sok bukfencugrás közben hamar kifárad, s a sok hajlongástól és megalkuvástól lelki reumát szenvednek maguknak.

Az öreg papné is munkát talált magának. Lefordította német nyelvre a fia „Mirjam” című imádságos könyvét. A családja előtt rejtegette ezt a fáradságos munkáját — s egyszerre csak azzal lepte meg fiát, hogy beküldte neki Budára a teljes, gyönyörű fordítást, azzal a kikötéssel, hogy nem a nyilvánosságnak szánta, hanem csak a maga örömeire foglalkozott vele. Azok a jószágos, drága, szentséges szemek fáradtan, hályogosan napestig, hónapokon át a „Mirjam” imáinak átültetésével gyöttrődtek, s ez a fordítás oly művészi szép volt, hogy bizony édes maga akarata ellenére, a fia meg is jelentette nyomtatásban. De az érte járó honoráriumot a világ minden kincséért se fogadta el édes mama a kiadótól: azt szegényeknek, árva gyermekeknek kellett juttatni.

S egyre mélyebb sötétség borult a drága szemekre. Esztendőkön át nem látott édes mama, míg végre elhatározta, hogy operációnak veti alá magát. Pestre jött az öreg pap a feleségével — s egy nap, egy áldott napon a homálynak vége szakadt. A hályogot igen szerencsésen levették a szeméről. A professzor, aki megoperálta, azt mondta róla: „Soha bájosabb, műveltebb, kedvesebb nőre nem akadt még ez életben.” Hogy tudott édes mama

újra örülni a napsugárnak, a könyvnek, a rég nélkülözött betűknek, a gyermekei boldog arcának, amiket újra láthatott.

Az öreg pap pedig ebben az időben, felesége betegsége idejében szorongó szívvel járt a fővárosban. Nem találta a helyét, amíg az ő édes Erzsikéje kórágynon feküdt, bizonytalanságban, vajjon vissza fogja-e nyerni a szeme világát. Egy kis verset írt abban az időben az öreg becskerek-i pap:

*Nagy homályban járok én most
Nagyvárosi fényben,
Ezerlángú utcák során
Sűrű, vak sötétben.
Mit is érhet az életnek
Minden ragyogása,
Ha énnekem elborult már
Két szem csillogása?
Uram Isten! Hozzad vissza
Csillag ragyogását,
Hitvesemnek két szemében
Szememnek világát...*

(Befejezés a köv. számban.)

Dr. Georg Karesky, a berlini hitközség elnöke, aki január 25-ikén, mint a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének vendége, előadást fog tartani Budapesten (Az arckép Joseph Oppenheimer olajfestménye)

A „Pro Palesztina” kedvezményes társasutazása a Szentföldre

1931. évi március hó 10-től március hó 31-ig. (A részletes prospektus teljes szövege.)

Mindenkinek szíve vágya, hogy legalább egyszer életében láthassa a biblia bölcsőjét, a próféták és zsoltárosok szülőföldjét, amely immár a zsidó alkotóerő megújulásának, a zsidó reneszánsznak csodálatos színhelye lett. A Szentföld és a Diaszpora között a szellemi kapcsolatokon kívül most már egyre sűrűbben gazdasági fonalak is szövődnek: egy okkal több, hogy saját szemeinkkel nézzük meg a palesztinai új életet, amelynek problémái ma az egész világot foglalkoztatják.

A Pro Palesztina Szövetség, hogy még a mai nehéz viszonyok között is minél szélesebb rétegek számára tegye lehetővé a Szentföldre való zárandoklatot, ebben az évben rendezendő társasutazása számára olyan jelentékeny kedvezményeket tudott szerezni, hogy ezek révén a palesztinai utazás költségei jóformán mindenki számára elérhető színvonalra csökkennek. Mindössze

720 pengő

részvételi díjért a *Lloyd Triestino* közismerten elsőrangú szalngőzőseiben, komfortos III. osztályú kabinokban utazhatunk Triesttől a Szentföldre és vissza és kényelmes társasautomobilokon tekintjük meg a régi és az új Palesztina minden látnivalóját, márciusban, amikor a tavaszi virágzás odalent már teljes pompájában tárul szemeink elé, amikor a Jordán völgye, Sárón síksága és Galilea hegyei a Kelet bódító illatát lehelik.

A Pro Palesztina Szövetség felkérésére dr. Patai József ezuttal is részt vesz a társasutazásban, hogy bő tapasztalataival és alapos szentföldi ismereteivel méltó irányítást nyújtson.

Időbeosztás:

Március 10, kedd: ind. *Budapest D. V.* közv. gyorsvonattal 18.15 óra;

március 11, szerda: ér. *Triestbe* 8.11 óra, beszállás a *Lloyd Triestino* szalngőzőségebe, amely déli 1 órakor indul;

március 12, csütörtök: kikötés *Brindisi*, déltájban;

március 13, péntek: kikötés *Cyprus*-szigetén, péntek esti istentisztelet;

március 14, szombat és március 15, vasárnap: a tengeren, előadások a Szentföldről;

március 16, hétfő: ér. *Jaffába* reggel, kiszállás, Jaffa-óváros, valamint *Tel-Aviv* és környéke megtekintése, megszállás *Tel-Avivban*;

március 17, kedd: autókirándulás *Petach Tikva*, *Mikveh Jisrael*, *Kfar Saba*, *Herzlia* és a többi judeai kolóniába; este megszállás *Tel-Avivban*; előadások, ünnepségek;

március 18, szerda: autótúra *Nész Ciona*, *Rechobot*, *Rischon-Lecion*, *Ben Semen*, *ifjakfalvába* és *Kiriat Anavim*-ba, ahol résztvesznek a magyar zsidó hősi halottak ligetének felavatásán. Utána *Moca* kolónián keresztül *Jeruzsálembe*; megszállás, este ünnepélyes fogadtatás;

március 19, csütörtök: Jeruzsálem-óváros, Becalel, muzeum, fogadás a Keren-Kajemeth új székházában, az Egyetem, a Könyvtár, Kidron völgye, Olajfák hegye, király- és prófétasírok, Getshemane kertje, Via Dolorosa stb. megtekintése;

március 20, péntek: d. e. autókirándulás *Jerichóba*, a Holt-tengerhez, a Holt-tenger vegyi műveihez és a Jordánhoz; d. u. zárandoklás Ráchel sírjához, Betlehem megtekintése; péntek esti istentisztelet a Szentfálnál;

március 21, szombat: templomok, jemenita és bucharai

istentiszteletek, ásatások megtekintése; előadások, séta a magyar negyedbe és Talpioth villanegyedébe;

március 22, vasárnap: autókirándulás Nablus-Sichemen át az Emek Jezreel kolóniához, Ain-Charód, Tél-Joszéf, Béth-Alfa, a Jordán völgyében fekvő Ruthenberg-féle villamosági erőművek, Kinereth és Dagania megtekintése; megszállás a Genezareth-tó partján *Tiberiásban*;

március 23, hétfő: autótúra, a Genezareth-tó környéke, Migdal, Kfar-Nahum ókori zsidó temploma, Ros Finah, Szafet, kabbalisták és tanaiták sírjai, északgallileai kolóniák, Tel Cháj, Kfar Giládi és Trumpeldor sírjához; megszállás *Tiberiásban*;

március 24. kedd: autótúra Nazareth, Balfouria, Kfar Jeladim, Gyermekfalva, Tel Adasz, Cerifin, Nahalal, Leánykolónia, Chaszidkolóniák megtekintésére; megszállás *Hajfában* a Karmel-hegyen;

március 25, szerda: Hadar Hakarmel, Technikum, Elijáhu próféta barlangja, Bath Galim és Hajfa-óváros megtekintése, délután autókirándulás Kison völgyén át Akkoba, este beszállás a *Lloyd Triestino* szalngőzősége;

március 26, csütörtök, március 27, péntek és március 28, szombat: a tengeren istentiszteletek és előadások;

március 29, vasárnap: kikötés reggel *Brindisi*-ben;

március 30, hétfő: ér. *Triestbe* délelőtt, indulás tovább közvetlen gyorsvonattal este 19.05 óra;

március 31, kedd: ér. *Budapest D. V.* délelőtt 10 óra.

Általános tudnivalók:

A 720 pengős részvételi díjban bennfoglaltatik Triesttől Triestig a társasutazás minden néven nevezendő költsége, nevezetesen a III. osztályú hajójegyek kényelmes kajütökben és bőséges kifogástalan ellátással, a szentföldi tartózkodás tartamára lakás és ellátás megbízható szállodákban, naponta három étkezés, a programban szereplő összes kirándulások díja, modern társasautókon, megbízható vezetőkkel, valamint mindennemű belépődíjak és borraivalók. A Triestig szóló vasutjegy ára a részvételi díjban nem foglaltatik, mert hiszen a résztvevők az ország és a külföld különböző helyeiről fognak indulni; megemlítjük azonban, hogy a Budapesttől Triestig szóló gyorsvonatjegy ára III. osztályon 42 pengő, II. osztályon pedig 63 pengő.

Ha a résztvevők csekély száma a Pro Palesztina Szövetség által kieszközölt kedvezmények teljes kihasználását lehetetlenné tenné, úgy kénytelenek vagyunk magunknak a jogot fenntartani, hogy a részvételi díjat 760 pengőre emeljük fel.

II. osztályú hajójegyekkel, de változatlan szentföldi programmal a társasutazás részvételi díja 1070 pengő.

A szentföldi tartózkodás tetszés szerinti időre meghosszabbítható. A résztvevők tehát március 25-én este a hazatérő csoporttól elválhatnak és a birtokukban levő hajójegy alapján egy éven belül a *Lloyd Triestino* közvetlen palesztinai járatának bármelyik hajóján minden ráfizetés nélkül térhetnek haza.

Kirándulás Egyiptomba. A szentföldi program után a résztvevők egy csoportja számára Egyiptom megtekintésére szervezünk kirándulást a következő időbeosztással:

március 25: indulás *Hajfa* közv. gyorsvonattal reggel, érkezés *Kairóba* este, megszállás;

március 26: d. e. az Egyiptomi múzeum, a Kopt templom és az Ibn Ezra zsinagóga megtekintése, autótúra a régi városrészen keresztül Rhoda-szigetére, a Nilométerhez; d. u.

ZSIDÓ HUMOR

a mecsetek, a Mameluk-sírok, a Citadella és a bazárok megtekintése autón;

március 27: egésznapos autótúra *Memphisbe*, a Ramses kolosszusok, a Szerapeum, a szent Bikák sírjai, a Ti és Ptahotep masztabáihoz és a Szakkarai lépcsőpiramishoz, valamint Gizehbe, a piramisok, a Sphinx és a sphinx-templom megtekintésére;

március 28: ind. az egyiptomi kikötőből *Alexandiából* déltájban indul a *Lloyd Triestino* „Helouan” luxushajója;

március 29: a tengeren;

március 30: kikötés *Brindisi* déltájban;

március 31: érkezik *Triesbe* d. e., ind. közvetlen gyorsvonattal 19.05 óra;

április 1: érkezik *Budapest D. V.* délelőtt 10 óra.

Az egyiptomi kirándulás részvételi díja 400 pengő tesz ki és ebben az összegben bennfoglaltatik a kirándulás minden néven nevezendő költsége, nevezetesen III. osztályú gyorsvonatjegy Haifától Kairóig, valamint Kairótól Alexandriáig, kétnapi lakás és teljes ellátás kitűnő polgári szállodában Kairóban, a nevezetességek megtekintése Kairóban, Gizehben, Szakkarában és Memphisben, magánautókon, vezetőikkel, belépődíjakkal és borrválókka, valamint a III. osztályú hajójegy a „*Helouan*” expresszhajó komfortos kabinjaiban, teljes ellátással Alexanriától Triestig.

Helyrezerválás. A *Lloyd Triestino* közismert előzenységével kilátásba helyezte, hogy — ámbár társasutazásunk szentföldi viszonylatban a legerősebb szezon időszakába esik — hajóin úgy oda- mint visszafelé a legkedvezőbb fekvésű és legszebben berendezett kajütöket bocsájtja rendelkezésünkre. Ezeket az előnyöket azonban csak úgy tudjuk a magunk részére biztosítani, ha a helyek lefoglalását minél előbb, de legkésőbb február hó 10-ig eszközöljük.

Az utasok a *Lloyd Triestino* mindkét budapesti irodájában (VII., Thököly-út 2 és IV., Váci-utca 17) megtekinthetik a számbajövő hajók tervrajzát, valamint az azok belső berendezését ábrázoló fényképeket és a hajóstársaság igazgatósága a legmesszebbmenőleg honorálni fogja a résztvevőknek ezalkalommal kifejezésre juttatott minden kívánságát. A hajóhelyek rezerválása és egyben a túrán való részvétel biztosítása 300 pengő foglaló lefizetése által eszközölhető; ezt az összeget akár a Pro Palesztina Szövetség titkársága, akár a *Mult és Jövő* szerkesztősége, akár pedig a *Lloyd Triestino* két budapesti irodájánál lehet lefizetni. Az utazástól való visszalépés esetén a hajóstársaságnak jogában áll a befizetett előleget kártérítés fejében visszatartani. Ha azonban a visszalépést a résztvevő legkésőbb február 20-ig jelenti be, úgy különös méltánylást érdemlő esetekben a *Lloyd Triestino* magyarországi igazgatósága módot fog találni arra, hogy ezt a kártérítést a hajójegyek ára 10 százaléka csökkentsen és minden kilátás megvan arra is, hogy a visszalépés ugyanezen időpontig történő bejelentése esetén a palesztinai programot szervező közlekedési és idegenforgalmi érdekeltségek is hasonlóan csekély banatpénz felszámítását fogják csupán igényelni. Ha viszont — bármely előre nem látható oknál fogva — a társasutazás létre nem jönne, úgy a befizetett előlegeket a résztvevők természetesen hiánytalanul fogják visszakapni.

EGY PÁR MELEG HARISNYA.

R. Akiba Éger faluba utazott, ahol komaságot vállalt egy szegény embernél. Tavaszi olvadás ideje volt és útközben megakadt a kocsi egy pocsolyában. A kocsis leszállt, belegázolt térdig a vízbe és kisegítette a kocsit. Aztán visszaült a bakra, lehúzta vízzel teli csizmáját és tovább akart hajtani. R. Akiba odaszólt neki:

— Vedd fel ezt a meleg harisnyát, a tied vizes és megfázhatsz.

Csodálkozott a kocsis, honnan vett a rabbi friss harisnyát az úton. Mikor a faluba érkeztek és R. Akiba leszállt, észrevette a kocsis, hogy a rabbi cipőjében nincs harisnya.

— Miért tette ezt, rabbi — kérdezte. — Ha tudtam volna, a világért sem fogadtam volna el.

— Miért? — felelt R. Akiba. — Igazságos lett volna, hogy én üljek harisnyában és cipőben, te pedig ülj meztláb, vizes harisnyában?...

RABBI AKIBA ÉGER ÉS A FUKAR EMBER SIRJA.

Mikor R. Akiba Éger Posenben működött, meghalt a városban egy gazdag fukar zsidó. A Chevra nagy összeget kért a sírért. Az örökösök a városkapitányhoz fordultak panasszal. A hatóság megidézte a rabbit, aki a következő magyarázatot adta:

— Mi zsidók hiszünk a feltámadásban, tehát a legtöbb zsidónak csak „átmenetileg” van szüksége a sírra. A fukar, aki életében jót nem cselekszik, viszont nem részesül a feltámadás jutalmában, tehát örökre kell neki a sírhely, azért csak fizesse meg a magasabb árat.

A Schlesinger
(Güns)
oklevél címlapja
és pecsétje

Titelblatt und Siegel
des kais. Privilegs
für drei Mitglieder
der Familie
Schlesinger (Güns)

RABBI AKIBA ÉGER A MUZEUMBAN.

Rabbi Akiba Éger híres volt szórakozottságáról. Mert bárhol volt, mindig a Tórán járt a feje. Egyszer Varsóba ment meglátogatni a fiát, R. Slomo Égert, de a fia házában sem szünt meg egy pillanatig sem tanulni és a Tórába mélyedni. R. Slomo szeretne volna kissé szórakoztatni az apját és elvonni a tanulástól. Elvezette tehát a muzeumba, a régiségtárba. A muzeum-őr nagy tisztelettel fogadta őket, azonnal karosszéket tolt az agg R. Akiba elé, aki leült és azonnal a Tóránál bolyongtak a gondolatai. Egy negyed óra múlva föleszmél és a fiához fordul:

— Miért nem hozzák a gyereket?

Elmélyedésében azt hitte, hogy koma és Elijáhu szé-
kén ül a templomban...

KI A SZEGÉNY EMBER?

R. Akiba Égernek mesélték sajnálkozva valakiről, hogy jobb napokat látott és most szegény estéknként egy darab barna kenyeret eszik hagymával, imádkozik és lefekszik.

— Mi sajnálni való van rajta — csodálkozik R. Akiba — sajnálnivaló az ember, aki este vajbasütött csirkét eszik, nem imádkozik és lefekszik...

(M. Lipson „Midór dór“ c. művéből.)

A VÁLASZTÁSOK A ZSIDÓ HUMOR TÜKRÉBEN.

A Nagyváradon megjelenő *Népünk* idézi egy erdélyi választással kapcsolatban a következő kedves zsidó anekdotát: Az őszz rabbihoz bejön egy falusi fuvaros és megkéri, hogy vállalja el újszülött fiánál a komaságot. A rabbi elvállalta. A brisz napján jön a fuvaros a rabbiért egy szekérrel, melynek kerekei szalmafonat-koszorúval voltak megkötve, eléje pedig két irtózatossan sovány, csunya ló volt befogva. A rabbi szégyenkezett ilyen fogaton a városon végigmenni. A fuvaros ezt észrevette és ajánlotta a rabbinak, hogy menjen gyalog a város végéig és ott fog felülni. A rabbi megtette. A város végén az út egy hegyen folytatódott, a fuvaros megkérte a rabbit, hogy tekintettel a lovak fáradtságára és rossz minőségére, menjenek fel gyalog aへgyre. A rabbi beleegyezett. A hegy tetején a rabbi fel akar szállni, a fuvaros azonban figyelmezteti, hogy az út hepe-hupás és ha a lovak elkezdenek majd szaladni, könnyen szerencsétlenség történhetik. A rabbi erre gyalog folytatta útját lefelé is a faluig. Mielőtt bementek volna, a rabbi a következőkkel fordult a fuvaroshoz:

— Hogy én jöttem, értem; koma vagyok. Hogy te jöttél, azt is értem; apa vagy. De hogy a lovak miért jöttek, azt már nem értem.

— Hogy a szavazatbírák itt vannak, értem; a kormány küldötte őket. Hogy a képviselőjelöltek itt vannak, azt is értem; korteskednek. De hogy a választók miért jöttek, ezt már nem értem.

MIÉRT KEZDIK MINDIG „MA TÓVU“-VAL?

Ez a kérdés volt szőnyegen. Miért kezdődik minden zsidó ünnepély programja „Ma tóvu“-val? „Mert az imakönyv is ezzel kezdődik“ — szólta az egyik válasz. „De miért kezdődik az imakönyv is a „ma tóvu“-val?“ — hangzott tovább a kérdés. „A dolog igen egyszerű — magyarázza dr. Schönfeld József, — a zsidók mindig elsősorban azt szokták nézni: mit szólnak a nem-zsidók? És minden zsidó ügyet egy-egy nem-zsidónak a mondásával, helyesléseivel igazolnak. A „ma tóvu oholecho Jakob“ (mily szépek a te sátraid, Jákob) szintén nem-zsidótól, hanem a pogány Bileámtól származik. Ezért a zsidók mindenekelőtt ezzel a nem-zsidótól vett idézettel kezdik az imádságot és az ünnepélyt is. Mert, hát ha a nem-zsidó is így mondotta, akkor nem lehet baj...”

TOLLHEGYRŐL

LORD PASSFIELD HÁZA TÁJÁN.

Az amerikai zsidó lapok keresik Lord Passfield zsidó-ellenes érzéseinek forrásait és megállapítják, hogy itt is keresni kell az asszonyt. Josef Brainin szerint Passfieldné Mrs. Web már negyven évvel ezelőtt antiszemita cikkeket írt, ezzel akarta elrejteni — zsidó származását. A new-yorki lapok idézeteket hoznak Passfieldné akkori cikkeiből „a Whitechapel népe ellen“ és összhangot keresnek eközött és a „Fehér könyv“ tónusa között, amely állami iratoknál valóban szokatlan. Passfield maga nem antiszemita, inkább „teoretikus“, de a palesztinai ügyeket, úgy vélik, nem a hivatalában, hanem otthon intézi el. És ez az otthon ellen-szenvet tanúsít a zsidó otthon ellen...

REMARK-FILM ÉS REMARK-KÖNYV.

Az egyik fajvédő folyóirat kritikát közöl Remark könyvéről, melyet a berlini film-betiltás újra aktuálissá tett. „Ilyen könyvet, filmet csak zsidó produkálhat! A zsidó, aki a legszentebb háború véres emlékeit pengőkké meg márkákká váltja át.“ De csakhamar kiderül, hogy Remark nem is zsidó. Sőt. És ekkor a fajvédő folyóirat szemérmesen elhallgat. De rögvést megszólal a másik fajvédő folyóirat, mely kissé pacifista irányú is, „a kor szellemének megfelelően“. És tüstént kideríti, hogy a háborút a zsidók csinálták különböző üzleteik föllendítésére. Itt volt az idő, hogy egy humanista hazafi, mint Remark, éles világitással megmutassa, milyen embertelenségekhez vezetett a zsidók által előidézett világháború.

AMERIKÁBAN MARAD-E EINSTEIN?

A német fajvédelem nagy diadalt aratott. Einstein megfontolás tárgyává teszi, ne maradjon-e Amerikában, ahol nincsenek Hitlerék és nincsenek „nácik“, azaz National-szocialisták. Viszont a horogkeresztesek úgy vélik, hogy jobb, ha minél kevesebb Einstein van egy országban, mert akkor „a relativitás elmélete szerint“ emelkedik a fajvédők fajsúlya is... És ebben talán igazuk is van...

„TECHIJJA“ Héber-Iskola LEIPZIG, Pfaffendorferstrasse 4.

A német nyelv megtanulása mellett mód a héber nyelv és irodalom elsajátítására. *Prospektus kiadóhivatalunkban.*

HALBERSTADT am Harz Eitzstrasse 2. FIUNEVELŐ-OTTHON Dr. BARTHAUER. Gyönyörű egészséges fekvés. Nyelvek. Zene. Sport Minden iskolatípus. *Prospektus*

Dresda Striesenerstrasse 2 Fröbelintézet.

Penzionátus fiatal leányok részére.
Nyelvek. Zene. Sport.

Zánc, Gymnastika és Mozgásművészeti Iskola Berlin W. 57. Kurfürstenstr. 19. Schmidt Berthold igazg Hivatásos tánckiképző intézet a legelismertebb pedagógiai módszer szerint. *Prospektusok a kiadóhivatalunkban.*

MENÓRA ÉS KERESZT.

Legutóbbi berlini tartózkodásomnak egyik legérdekesebb élménye volt az a „Kunst-Dienst-Ausstellung“, mely a mellékelt ábra szerint az új evangélikus, katolikus és zsidó

egyházi művészetet mutatta be egyesített keretben. A kiállítás zsidó részét a berlini hitközségi „Kunstsammlung“ felhasználásával dr. Karl Schwarz állította össze. És nemcsak „műbarátok“, hanem a látogatók általában meggyőződést szereztek róla, hogy a művészet a felekezeti harmónia egyengetésének legjobb eszköze. Hitlerék diadalának napjaiban Berlin közönsége „felekezeti különbség nélkül“

zarándokolt el egy kiállításra, mely a „neue evangelische, katholische und jüdische Gebrauchskunst“ produktumait mutatta be. És mindenki a kezében tartotta a katalógust, melynek egyik sarkában kereszt, másik sarkában menórah. És a menórah nem szégyenkezik, hogy nem kereszt és nem karácsonyfa.

ARANY JÁNOS SIRVERSE A KARLSBADI ZSIDÓ TEMETŐBEN. A „Magyar Hírlap“ egyik számában Móra Ferenc „Arany-émlékek“ című cikkében olvassuk az alábbi érdekes sorokat: „Váratlanul figyelmeztettek egy olyan Arany-émlékre, amiről sohase hallottam. A karlsbadi zsidó temetőben van ez, az új részében, ahol 1869 nyarán ásták meg az első sírt, fiatal pesti magyarnak, bizonyos Rockenstein Mihálynak. Arany akkor járt először a Tepl mellett s tőle való a sírkőnek ez az aranybetűs epitáfiuma:

*Jó magyar, ifjan akart használni szerette honának
És hogy erőt nyerjen, jött felüdülni ide.
Hajh de üdülés helyt kora sírját lelte meg itten,
Most apa és rokonok gyásza kesergi nevét.*

„Jó magyar“... már mint a Rockenstein Mihály. A Rockenstein Lipót fia. Már csak azért is hadd legyen följegyezve itthon is a sírfelirat, hogy *Hapax legomenon* gyanánt szolgáljon az Arany-kutatóknak. Gondolom, így hívják tudósul az „egyetlen adat“-ot. Hát ez az egyetlen adat rá, hogy még Arany János is követett el meggondolatlanságot.

A „BRITH TRUMPELDOR“ SZLOVENSZKÓBAN ÉS RUSZINSZKÓBAN.

A „Trumpeldor“ ifjúság igen eredményes működést fejt ki Szlovenszkóban és Ruszinszkóban egyaránt. Ez a lelkes ifjúság biztosítéka annak, hogy semmiféle politikai kurzusváltozás nem béníthatja meg többé a palesztinai építőmunkához való erős, elszánt akaratot. Sőt már is észlelhető, hogy a Keren-Kajemeth jövedelmének megnagyobbodása érdekében kifejtett propaganda összehasonlíthatatlanul elevebb, mint a multban volt és előreláthatólag a perselygyűjtések is két-háromszorosra fognak emelkedni. A Trumpeldor-csoportok nevüket Tel-Cháj védelmében elcsett Josef Trumpeldor után vették fel.

A „Brith Trumpeldor“ programja az ifjúság testi és szellemi nevelése, irányvonala a megalkuvás nélküli százszázalékos cionizmus. Centruma Pozsonyban van és eddig mintegy 50 helyen van már helyi csoportja. A tagok korhatár szerint 3 csoportba tagozódnak. A foglalkoztatás „darga“ (fokozat) szerint külön-külön történik. Az elsőbe a 6—10 évesek, a másodikba a 11—17 éves korúak, a harmadikba az idősebbek tartoznak. A Szentföldön letelepülni akarók innen kerülnek az előkészítő „gyakorlati“ munkára, a „Hachsará“-ba. Ez évben 2 „Hachsará“-ban nyertek kiképzést és pedig Nebojsán és Sedlicán. Előbbiben a faiskolát, konyha- és virágkertészetet, utóbbiban a mezőgazdasági munkát tanulták. Testvéri együttérzésüket misem bizonyítja jobban, hogy csúzban megbetegedett egyik chalucársukat körülbelül három héten keresztül saját költségükön gyógykezelgették Pöstyénben.

A napi 13 órás munkaidő után kultúrával foglalkoztak és szabad idejükben a szomszédos helyeken előadásokat is tartottak. Munkaközben csakis héber dalokat énekeltek, melyeket a parasztok is megtanultak tőlük.

A chalucok most a pozsonyi chaluc „Kitta“ (család)-ban várják nehezen a certifikatumokat, amelyeket az angol kormány újabb állásfoglalásának megfelelően remélhetőleg rövidesen meg is fognak kapni. Fodor Fülöp.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

LORD MELCHETT.

Alig pár hónapja, hogy közöltük üzenetét a magyar zsidósághoz, alig pár napja, hogy az egész világsajtót bejárta a Palesztina-építés ügyében adott intranzigens nyilatkozata, amely Weizmann engedékenységevel ellentétben energikusabb lépéseket követelt az angol kormánnyal szemben — és most ő is beért oda ahonnan minden energia új erőforrásként revelálódik a jövő számára: a halálon keresztül a halhatatlanságba. Amit földi siker nyújthat, azt mind megkapta a sorstól, gazdaságot, hatalmat, tekintélyt, családi boldogságot. A britt birodalom minisztere volt és ideálja a kis Szentföld felvirágoztatása lett. „A harmadik templom felépítése”, ahogy szimbolikusan kifejezte, Isten ujját látta abban, hogy a világháborúból Palesztina újjászületése támadt. És a miniszter a cionisták élére állott és szolgálta a hazát és Ciont harmonikus szeretettel. Milliő fontokat fektetett be Palesztinába, milliós adományokkal támogatta az építők művét. A Gondviselés nem engedte, hogy lássa munkája teljesülését. De példája hatni fog nemzedékeken át és Lord Melchett neve zászlóvá válik. Méltatására még visszatérünk.

KÓBOR TAMÁS JUBILEUMÁRA készül a magyar irodalmi élet és ezen belül ki akarja venni méltó részét az ünnepségből a magyar zsidóság is. Kóbor Tamás írói jelentősége még jobban fog kidomborodni, ha az olvasók kezébe kerül az összes műveinek új kiadása és teljes képet nyerünk arról, mekkora területet fogott át irodalmi munkásságának eddigi korszaka. Mert Kóbor Tamás ma is az alkotó erő teljes frissességében folytatja munkáját, mely távolról sincs még befejezve. A *Múlt és Jövő* legközelebb behatóan fogja méltatni Kóbor Tamásnak zsidó szempontból való jelentőségét.

DR. HEVESI FERENC BEIKTATÁSA lélekemelő ünnepséggel folyt le. A templomi avató alatt pénteken délután a Pesti Hitközség dísztermében *Stern Samu* udvari tanácsos, elnök rendkívüli díszközgyűlés keretében iktatta az ifjú papot méltóságába. Meleghangú tartalmas beszédét a következő szavakkal fejezte be:

„És most Önhez fordulok Tisztelendő Rabbi Ur, Önhez fordulok ebben az ünnepélyes órában, amikor Ön édesapja oldalán immár mint hivatalosan megválasztott rabbi megkezdte hitközségünk körében papi működését. Köszöntöm Önt előjáróságunk, választmányunk és képviselőtestületünk nevében. Köszöntöm Önt egész községünk nevében, amely bizalommal tekint Ön felé, köszöntöm Önt abban a reményben és azzal a kívánsággal, hogy vívja ki híveinek szeretetét, ragaszkodását, becsülését, de ne csak mint Hevesi Simon fia, hanem vívja ki mindnyájunk becsülését és tiszteletét a maga nagyszerű képességeivel is, mint Hevesi Ferenc! Álljon hivatása magaslátán, tanítson, buzdítson, erősítse a csüggedőket, váljék hitközségünk tanítómesterévé a maga egyéni kvalitásai révén is, hogy Hevesi Ferenc neve éppoly dísz legyen hitközségünknek, mint amilyen díszünk Hevesi Simon neve. Ezzel a szívből fakadó óhajjal, legjobb

kívánságainkkal és legszebb reményeinkkel iktatjuk be ezennel Önt magasztos papi állásába. Legyen az Ön papi működése áldás hitközségünkre, legyen az Ön papi működése áldás egész felekezetünkre.”

Hevesi Ferenc megkapóan poétikus beszéddel válaszolt az elnök szavaira. Dr. Szegő Miklós a székesfehérvári hitközség üdvözlétét tolmácsolta, azután átvonult a gyülekezet a dohányutcai templomba, mely zsúfolásig megtelt. Itt dr. Hajdu Marcel fogadta az új rabbit héber idézetekkel fűszerezett beszéddel. „Az ifjúság papjának választottuk, itassa meg nyájunkat az istenhit és bizalom, a béke és szeretet üdítő italával, hogy hithű és gerinces gyermekei legyenek ősi hitünknek!” Linetzki főkantor éneke és dr. Grossmann főrabbi imája után egyszerre indult meg a két Hevesi apa és fia, a két szószék felé. És az apai iktató beszéde és a fia fogadalmi beszéde abban az igazságban csendült ki, hogy „a zsidóság legnagyobb ereje a tanításban van”. A hívek megilletődve hallgatták a két beszédet és ima után odatolongtak apa és fia elé, hogy szeretettel halmozzák el papjaikat.

* ELCSERÉLNÉM a *Múlt és Jövő* díszkiadású 1916—1918 kötetlen évfolyamait kötöttekre, ráfizetéssel, vagy vennék ilyeneket. Cím a kiadóban.

NEIGER J. RITUÁLIS ÉTTERME

BUDAPEST, VI, TERÉZ-KÖRÚT 4.

UJONNAN ÁTALAKITVA

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem.

Polgári árak.

Abonnement esetén kedvezményt adunk.

Polgári árak.

A „MULT ÉS JÖVŐ“ JANUÁR 11-IKI KULTUR-ESTJE vasárnap este pontban 1/26-kor kezdődik. A Zene-akadémia nagyterme ezuttal is szűknek fog bizonyulni az érdeklődés hatalmas méreteihez képest. Az egész magyar sajtó már előre mint az idei évad legnagyobb művészi szenzációját méltatta Iso Gollandnak, a berlini Staatsoper világ-hírű művészenek vendégfellépését. A Mult és Jövő e számában Kálmán Oszkár külön cikkben köszönti a nagy vendéget, akit tíz különböző szerepében mutatunk be. A Mult és Jövő kultúrestjén Iso Golland német, olasz, orosz és héber operaáriákat, zsidó népdalokat és kabalisztikus melódiákat fog előadni. — Ezen a kultúresten fog vendégszerepelní Sarah Thomaschoff is, a kiváló héber dalénekesnő, aki legutóbb bécsi rádióon és koncerteken aratott nagy sikereket. Bemutakozó estje lesz ez N. Kelen Olga operaénekesnőnek is, aki Eisler Pállal fog klasszikus duettet énekelni Revere tanár hárfaművész és Wehner tanár orgonaművész kíséretével. — R. Albert Erzsí, aki a Mult és Jövő egyik kultúrestjén szentföldi dalokkal aratott emlékezetes sikert, fogja a gazdag énekműsort kiegészíteni. — A szavalóművészetet Tordai Judith képviseli, akinek első útja a Mult és Jövő pódiumáról indult a nagy sikerek felé. — Hajdu Miklós „Utravaló Kol-Nidre előtt“ című poémáját Unghvári Endre, a Magyar Színház művésze fogja bemutatni orgona- és hegedűkísérettel és Ábrahamsohn Manó mélyművészetű szólóbetéteivel. — A jövőndő nagy ígérete a varsói Henry Chumek hegedűművész, aki 16 éves korában érett művészetet produkál. — A Mult és Jövő előfizetői kedvezményes jegyeket kapnak a kiadóhivatalban, Budapest VI., Révay-utca 14. Telefon: 199—55.

A KÖZSÉGKERÜLETI ELNÖKÖK ÜLÉSE, a gyen-gélkedő báró Kohner Adolf távollétében dr. Gábor Gyula elnöklése alatt folyt le. A napirend előtt jánosii Engel József udv. tanácsos méltatta báró Kohner Adolf érdemeit, majd indítványa folytán küldöttség kereste fel báró Kohnert, aki meghatva mondott köszönetet a kerületi elnökök részéről ünnepélyes formában megnyilvánult bizalomért. Ezután dr. Gábor és dr. Bakonyi előadásában letárgyalta a tárgysorozat. Weisz Tivadar az államsegélyekről, dr. Szegő Miklós a falusi zsidógyerekek hitoktatásáról tett értékes előterjesztés. Dr. Gábor országos irodai alelnök a szervezeti ügyekről referált. A nagyjelentőségű tanácskozás báró Kohner Adolf elnöki zárószavaival ért véget.

A MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖ-VETSÉGÉNEK decemberi kultúrestjén dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, elnöki megnyitójában megemlékezett Lord Melchett-ről. „Angol miniszter volt, — mondota — és amellet a cionista szervezet elnöke és sem az angol király, sem az angol közvélemény nem talált ebben hazafias szempontból kifogásolni valót. Maga Lord Melchet csodálkozott a legjobban, amikor 1929 augusztusában Zürichben arról értesült, hogy magyar zsidó képviselők tiltakozást adtak ki a „Jewish Agency“ ellen. Lord Melchett akkor a nyilvánosság előtt akarta ezt az eljárást megbélyegezni és csak akkor állott el ettől a lépéstől, amikor én és Patai József kértük, nehogy a magyar zsidóság presztizsének ártson. Lord Melchett a cionizmus és a hazaszeretet harmoniájának örök szimbóluma lehet.“ A kegyeletes megemlékezést a közönség állva hallgatta végig. Ezután dr. Patai József a palesztinai helyzetről, az arab-zsidó probléma megoldásának lehetőségeiről, majd a Gordon-jubileumról referált. Utána dr. Hajdu

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitünő minőségben, szigoruan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

egri főtiszt. főrabbi úr felügyelete alatt a

Franck Henrik Fiai Rt.

Iroda:

Budapest, I., Budafoki-út 64.

Levélcím:

Budapest 113. Postafiók 5.

Telefon:

Lágymányos 10-45 és Lágymányos 12-19.

(Automata állomásokról először 582-20-at kell tárcsázní).

Miklós „Vadvirágok“ címen csokorba gyűjtötte a zsidó közélet kinövéseit a zsidó karácsonyfáktól kezdve a kikeresztelkedés különböző komikus furcsaságáig. Az állandó derűtséget keltett kitünő előadásra még visszatérünk. Végül dr. Kiss Arnold vezető-főrabbi tartott nagyszabású előadást a „Diaszpóra fonákságairól, különös tekintettel a kitéréssekre“. Megvilágította az asszimiláció minden kinövését és saját tapasztalataiból vett érdekes példákkal illusztrála. A közönség lelkesen ünnepelte a költő-papot.

AZ ORSZ. BIKUR CHOLIM Templom Talmud Tóra Egyesülete szépen sikerült est keretében mutatta be növénydekeinek haladását a héber tudásban. Mesterük Fischer rabbi nagy szeretettel foglalkozik a kis tanítványokkal. Az ünnepség után dr. Fürst Aladár kedves buzdító beszédet intézett a gyermekekhez. Az ünnepi vacsorán Steinmetz Zsigmond és Stern Ödön a Talmud Tóra lelkes támogatói, szép bibliai magyarázatokkal méltatták a Talmud Tóra hivatását.

POLLÁK SAROLTA

kozmetikus legmodernebb szépségápoló intézete. Hajszálak kiirtása arcról, karról. Szemölcsirtás. Hámlasztások. Bérletrendszerű arc-ápolás. Esti kikészítés. „Miracle“ krém, puder, szappan hatása bámulatos. Ránctalanít, üdít, szépít, fehérit. Szétküldés utasítással. Díjtalan tanácsadás, (Prospektus). VI., Andrassy-út 38., I. em. Párisi árubázzal szemben.

Lohr Mária „Kronfusz“

vegytisztító
és kelmfestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

DR. EISLER MÁTYÁS.

Tudós volt, pap, kritikus, szociológus, egyetemi tanár — az enyészet ül törvényt mindezekben, de él és élni fog Eisler Mátyás tiszta emberségének, emberi jóságának emléke. Megrendítő gyászbeszéd hangzott el koporsója mellett, kiemelték a lelki vezér, a jó polgár, a filozófus érdemeit, de

legmélyebben sajtogott a fájdalom a jó emberért, a melegsivű barátért, a szenvedő lélekért, aki Kecskeméti Lipót gyönyörű búcsúszavai szerint „hős volt a türesben“, Eisler Mátyás teteme előtt megszűnt

minden politikum, odazarándokoltak neológok, orthodoxok, cionisták, anticionisták, hogy a nagy fájdalomban egyesüljenek. Klein Eliahu, dr. Löwy Ferenc, dr. Deutsch Ernő, dr. Nebel Ábrahám

főrabbi, Fischer József, Fischer Tivadar kamarai képviselők, dr. Marton Ernő alpolgármester különböző rétegek részvételével hozták el. Dr. Eisler Mátyás a Jewish Agency erdélyi elnöke volt és minden pártok fölött állva, a legtisztább idealizmustól vezérelve szolgálta a Palesztina-építés eszméjét. Irodalmi működése sokoldalú volt, legutóbb az Imit Évkönyvében jelent meg talán utolsó munkája. Gyászolóihoz a *Múlt és Jövő* is, amelynek egyik legrégebb munkatársa volt, csatlakozik.

POLLÁK ILLÉS EMLÉKÉNEK szenteli a *Jogállam* könyvtára legújabb füzetét. A melegen megírt életrajz dr. Vidor Jenő ügyvéd műve, méltatja az embert, az író, a filozófust.

ÚJ KORMÁNYFÖTANÁCSOSOK. A lapokban két kitüntetésről olvasunk, melyek mindegyike arra valóban rászolgált és a közélet terén nagy érdemeket szerzett zsidó férfit ért. Az egyik dr. Löwy Károly, a székesfehérvári zsidó hitközség és az Ügyvédi Kamara elnöke, aki a Kormányzó érdemi elismerésével kormányfőtanácsosnak nevezett ki. Ugy a zsidó közélet, mint az ügyvédi munkásság terén

hosszú pályafutásra tekinthet vissza és kitüntetései alkalmából méltán büszke rá a magyar zsidóság. A másik kitüntetett, Halász Manó a Magyar Általános Takarékpénztár R.-T. ügyvezető-igazgatója, aki egyike a legképzettebb bankembereinknek és ki bankári tevékenysége mellett mindig időt szakított magának a zsidó és egyéb társadalmi akciókban való tevékeny részvételre is.

GLÜCKSTHAL SAMU A ZSIDÓ GIMNÁZIUM BARÁTI EGYESÜLETÉNEK DISZELNÖKE LETT. A zsidó gimnázium abonyi utcai nagy központi épületének építkezéseit legközelebb befejezik. Ebből az alkalomból a gimnázium Baráti Egyesületének közgyűlése dr. Glücksthal Samut, a zsidó oktatásügy vezetőjét, akinek nevéhez fűződik a gimnázium felépítésének munkája, díszelnökévé választotta. A vonatkozó jegyzőkönyvet most adta át egy különdíj Bárany Oszkár elnök és Berger Gyula alelnök vezetése alatt. Glücksthal hálással köszönte meg a megiszteltetést és válaszában különösen arra utalt, hogy a magyar polgári középosztály csak akkor fogja pozícióját a társadalomban megerősíteni, ha gondoskodik arról, hogy a *feltörekvő nemzedék széles tudással vértézetten lépjen az élet gazdasági és társadalmi harcaiba*. Ennek a munkának egyik hajléka, de egyúttal szimbóluma a zsidó gimnázium új épülete és büszkeséggel tölti el, hogy e hajlék megteremtésében jelentőségteljes rész jutott neki.

ANGLIA A SZOMBATÉRT. A „Somre Sabbosz“ központi irodájának közlése szerint, Angolországban 1931 január 1-től kezdve azok a mészárszékek és borbélyüzletek, melyek igazolják, hogy vallási szempontból szombaton zárva tartanak, nyitva lehetnek vasárnap egész nap. — Az indiai egyetemek közlik, hogy szombaton és zsidó ünnepeken nem lehet többé zsidó hallgatók számára vizsgát kitűzni. — A Gibraltáron „Szombatot Tartó Egyesület“ alakult, amelynek a legtöbb zsidó lakos tagja lett.

ZSIDÓ

akcióban verzált, hitközségekkel és szervezetekkel érintkezni tudó és az akcióval kapcsolatos ajánlásokkal alátámasztott diszmunika terjesztéséhez értő urak

magas kereseti lehetőséget biztosító foglalkozáshoz juthatna. Csak kipróbált erők ajánlatait, referenciákkal és a hasonló irányú működés ismertetésével sürgősen kérjük

Lám Elemér R.T. Uzhorod (Csehszlovákia) címre.

Perzsaszőnyeg mindig érték,
Nincsen annál szebb ajándék!

Művészi szobrok
Vitrintárgyak

igazán olcsón

ANTIART R.-T.-nál

(ig. Sternberg J. Z.)

VII., Dob- és Kazinczy-u. sarkán

AZ IZR. SIKETNÉMÁK ORSZ. INTÉZETÉNEK vezérőlbizottsága a napokban tartotta meg ezévi működéséről beszámoló ülését. Napirend előtt *dr. Gold Simon* al-elnök és *dr. Hevesi Simon* vezető-főrabbi lelkesen ünnepelték *dr. Deutsch Ernőt*, az intézet elnökét, abból az alkalomból, hogy a Pesti Izr. Hitközség előljárósága őt a *Bródy-Kórház osztályos főorvosává nevezte ki. Kanizsai Dezső* jelentést tett az intézet pedagógiai működéséről. Jelenleg is 64 gyermek, részint siketnéma, részint vak gyermek nyer ott elhelyezést, kik valamennyien a *gyógypedagógiai legmodernebb metódusai szerint mentetnek meg az élet számára. Rotter Zsigmondné* ügyv. elnöknő és *Lajta Henrikné* alelnöknő jelentéseiből kitűnik, hogy az elmúlt esztendő folyamán *Kaszab Aladárné* az intézményt 45 darab új vaságygal, *Stern Samu* hitk. elnök 166 méter hálótermekbe és betegszobákba való szőnyeggel és *Rotter Zsigmondné* ügyv. elnökasszony 210 darab új matraccal és 77 darab új paplannal ajándékozta meg, úgy hogy az intézmény ma szantóriumszerű fokon áll. De sajnálattal láttuk a jelentésekből, hogy a költségvetési előirányzat szerint az 1931-es évre 36.000 pengő fedezetlen. Az Izr. Siketnémák Orsz. Intézete fél évszázad óta tölti be nemes hivatását. Több mint 1000 gyermek lelte itt felszabadulását. Nem mehetünk el az intézet nehéz viszonyai mellett részvétlenül.

A BÉKÉSCSABAI LEÁNYEGYLET valóban elismerésre méltó kulturális működést fejt ki. Egyik legutóbbi estjén *dr. Herzog Henrik*, a zsidó szentegylet elnöke, a „Zsidónő lélektana” címen tartott igen értékes előadást. Megrajzolta a zsidónő hármasszerepét, az anya, a hitves és a társadalmi lény működését és megjelölte azt a feladatot, ami a zsidó nőkre a mai küzdelmes időkben hárul.

A VÁCI GAON NAGY MŰVE. A nemrég elhunyt *R. Jesajahu Silberstein* váci főrabbi 17 évvel ezelőtt adta ki nagy művét a jeruzsálemi szentély szabványairól. Most a fiai kiadták atyjuk kézírathagyatékából a munka folytatását, egy hatalmas kötetet az áldozási szabályokról, a Talmud és Majmonides kodexének anyagával kapcsolatban. A mű megszerezhető özv. Silberstein váci főrabbiné útján.

* ASSZONYOM! Ne hanyagolja el arcborát! A mai kultúrnő nem tűrhet meg kozmetikai hibákat. Hajszálok, szemölcsök, ráncok, pattanások, szeplők, stb. elégtelenítik. Keresse fel bizalommal az ország legrégibb és legmodernebbül felszerelt kozmetikai intézetét. (*Pollák Sarolta, Budapest, Andrásy-út 38. I. em.*) hol biztos eredményt érhet el a fenti cég 28 éve bevált biztos módszereivel. „Miracle” szépítő szereit felülmúlhatatlanok. Díjtalan felvilágosítással szolgál személyesen vagy levélileg. (Prospektus.)

Kéthetenkénti gyorsjáratok

**TRIENT-ből EGYPTOM-ba
HELOUAN és VIENNA**

luxusgőzösökkel.

Kéthetenkénti közvetlen járatok

**TRIENT-ből PALESTINÁ-ba
ADRIA, CARNARO és CELIO**

gyorsgőzösökkel.

Rendszeres járatok

Athén - Konstantinápoly - India - Kína - Japán-ba

Prospektust küld

LLOYD TRIESTINO tengerhajózási
társaság
Budapest, VII., Thököly-út 2. és IV., Váci-utca 7.

TORDAI JUDIT ELŐADÓESTJE. Január hó 20-án 9-kor a Zeneakadémia nagytermében, tarja ezidei önálló estjét *Tordai Judit*, a kitűnő szavalóművésznő. Közreműködik *Vajda Lilly* operaénekesnő. Jegyek 1—5 pengőig kaphatók Rózsavölgyinél és a Zeneakadémia portásánál.

ORTHODOX LEÁNYEGYESÜLET. *Deutsch Vilma, Vally, Nelly, Ungár Bözsi, Korein Kató, Klein Bözsi, Szerén, Haberfeld Erna, Platschek Piri, Ehrnfeld Rózi, Groszberg Debóra, Mandel Bözsi* kezdeményezésére egy már régen nélkülözött és nagy hiányt pótló orth. leányegyesület alakult. Az egyesület célja a hagyományos jótékonyág gyakorlásán felül, a zsidó kultúra, művészet és liturgia művelése. Az igen nagy föllendülésnek örvendő egyesület állandó felolvasásokat és szabadelőadásokat tart, december 21-én pedig egy igen sikeres „Chanuka kultúrdélutánt” rendezett. A szereplők közül különösen kitűnt: *Deutsch Vilma, Farkas Klári* szavalóművésznő, *Ábrahámsohn Lili, Grosz Mária és László Éva*. A minden szépért és jóért küzdő egyesület minden támogatásra érdemes.

Himzett ágykészlet

normális méret, jóminőségű siffonból:

1 paplanlepedő }
2 párna }
1 kispárna } occasió ára **37.50**

Asztalneműben hasonló rendkívül olcsó árak!

SZÉKELY JENŐ Budapest, IV. ker. Petőfi Sándor-u 9.

FRÄNKEL IGNÁC

orth. kóser étterme

BUDAPEST, VII., ROMBACH-UTCA 12. SZÁM.

Vendéglőm ismét saját kezelésben és személyes vezetésem alatt van.

MENÜ RENDSZER.

Előfizetőknek

nagy kedvezmény.

Ebédelőfizetőknek

kivánatra házhoz is szállítjuk.

DR. VADÁSZ ALADÁR. Hosszú szolgálati esztendőik után most nyugalomba vonult a VII. kerületi székesfővárosi

hatósági orvos, aki szolgálaton kívül honvédeztredes orvos, a koronás arany érdemkereszt (a vitézségi érem szalagján) tulajdonosa. 40 éve lett decemberben, hogy őt a budapesti egyetemen orvosdoktorrá avatták és hova-tovább 20 éve, hogy néhány hívével együtt megalapította a zuglói templomegyesületet, melynek két évig elnöke volt és azóta társelnöke. Ő alapította a zuglói polgári kaszinót is, melyben a legszebb felekezeti közéleti harmónia uralkodik.

Aminthogy dr. Va-

dász Aladárt is felekezetre való tekintet nélkül tisztelik és becsülik.

A SÁTORALJAUJHELYI ORTH. HITKÖZSÉGI „Málbis Arumim” egyesület kultúrdélutánt rendezett, melyen Alexander Vilmosné „Jeles zsidó nőkről” tartott értékes előadást. „Valamennyien megegyeztek abban, hogy szívük egész melegével szerettek és szeretetet árasztottak maguk körül. A bibliai időkben a nők egyetlen igazi hivatása a családi élet. Erkölcsi tekintetben a nő igen magas színvonalon állott. A férjnek felesége iránti kötelezettségei egyenlők voltak az Isten irántiakkal. A nők a kötelessége saját magát és házat csinosan, rendben tartani, hogy a férj örömmel lépje át háza küszöbét. A zsidó nő megtartotta magas színvonalát. Rabbi Sámuel bent Alinak Bagdadban több mint ezer tanítványa volt. Leánya a Bibliában és a

Talmudban rendkívül jártas volt, sőt nyilvános előadásokat is tartott. Egy sötét színű szekrényben ült, hogy tanítványai ne lássák és szépsége által ne legyenek szórakozottak. Itáliában már a XIV. században híres zsidó asszonyokkal találkoztunk. Velencében 1350 körül *Giudina Levy Perotti* költő Petrarcával összeköttetésben állott. A XVIII. században kiváló költő *Rachel Morpurgo* a híres Luzattó-családból származott. A *Rothschild*-család nőtagjai szintén kiválnak a zsidó közélet terén. De kiváltak zsidó asszonyok a legszegényebbek sorából is.” — A jól sikerült kultúresten *Perlmutter Artur* és *Kiss Gyula* Patai- és Gordon-verseket szavaltak, *Guttmann Alice*, *Halmos Jolán*, *Krausz Hajnalka*, *Budai László*, *Prinche Éva* és *Stern Gizella* működtek közre nagy sikerrel.

A XVII. CIONISTA KONGRESSZUS KARLSBAD-BAN. A tizenhetedik cionista kongresszus irodája már megkezdte működését Karlsbadban a Schützenhausban, *Dr. Franz Kahn* és *Dr. Fritz Ullmann* vezetése alatt. A kongresszus publikációi, az exekutiva, Keren-Kajemeth és Keren-Hajeszod jelentései ezuttal is megjelennek héber, angol és német nyelven. A *Kongress-Zeitung* a kongresszus és a Jewish Agency ülései alatt naponta fog megjelenni. Az összes kiadványokkal együtt 120 csehkoronáért rendelhetők meg.

A TAPOLCAI IZR. HITKÖZSÉG közgyűlésén *dr. Berger Sándor* elnöki megnyitója után *Kálmán Ármin* felolvasta a jelentést, melynek nyomán lelkesen ünnepelték *Steiner Miksa* templomgondnokot, ki 25 éve előjárója a hitközségnek. *Szücs Jenő* az Aggokháza Bizottság elnöke jelentést tett az Aggokháza létesítése céljából megalakult bizottság működéséről. A közgyűlés egyhangú lelkesedéssel ötödször választotta meg elnökké *dr. Berger Sándort*. Elöljárók lettek: *Szücs Jenő* alelnök; *ifj. Lessner Mór* pénztáros; *Rosner Mór* ellenőr; *Grosz Dezső*, *Rechnitzer Rezső*, *Steiner Miksa* templomgondnokok, kik mindnyájan több mint tíz éve állnak a hitközség élén.

TÓRAADOMÁNYOZÁS. *Wosner Vilmos* és *Hermann* két új Tórát adományoztak a dunaszerdahelyi templomnak. Az elhunyt *Wosner Vilmosnak* — a hitközség volt elnökének — már nem adatott meg az öröm, hogy az avatási ünnepen résztvehessen.

* NAGY FILET-TERITŐK, selyem filet-csipkék, gobelinek olcsón eladók. Vállalok: párnamontirozást, terítők, függönyök és fehérneműkészítést. Thaly Kálmán-utca 8. I. 8.

Szőrmebunda

bevásárlása előtt tekintse meg
a 42 éve közismert

Reitmann

szücs- és szörme-áruház modelljeit
ANDRÁSSY-ÚT 17.

Telefon 269—32.

Legolcsóbb és legmegbízhatóbb
bevásárlási forrás.

Csakis képesített szücsmesternél
vásároljon!

Szombaton zárva.

SIRKÓ

LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapított 1898-ban

TELEFON: AUT. 515—81.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai
magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424—47.

KARESKY, A BERLINI HITKÖZSÉG ELNÖKE, BUDAPESTRE JÖN. Patai József legutóbbi berlini tartózkodása alkalmából meghívta a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége elnöksége nevében *Georg Karesky*-t, a berlini hitközség nagyhírű elnökét, egy Pro Palesztina-est keretében tartandó előadásra. Karesky elfogadta a meghívást és január 25-ikén tartja előadását Budapesten, „A modern zsidóság feladatai” címen. Karesky a legkiválóbb szónokok egyike.

DR. SIPOS LEÓT, a zsidó közéletnek régi harcosát, közjegyzővé nevezték ki Pozsonyban. A Zsidó Párt meleg ünneplésben részesítette ez alkalomból dr. Sipos Leót, akit dr. Reisz Gyula nemzetgyűlési képviselő és többen köszöntöttek fel.

DR. PUDER SÁNDOR: ÁLLAPOTA KIELEGÍTŐ. Amint Karinthy Frigyes előszavában kiemeli, „szívdobogatóan izgalmas és érdekes életútró” ez, melyet az orvos ad útravalóul nemcsak kollégáinak, hanem mindenkinek, akit betegség érhet, vagyis mindnyájunknak. Amellett szépirodalmi szempontból is határozottan értékes olvasmány. A *Genius* kiadásában jelent meg.

„HITHŰ IFJAK KULTURÁLIS EGYESÜLETE” LOSONCON Löwi Lajos vezetése alatt megalakult. A megnyitó beszédet *Unsdorfer Hillél* főrabbi tartotta. Az Egyesület hetenként tart szabad előadásokat és az előadók közül Prof. B. Steiner „Sámson R. Hirsch”-ről, *Rusznay Áron* a „Biblia hatása a mai korszakra” címmel, Löwi Lajos a heti Szidrából tartottak nívós ismertetést.

A „MOZNÁJIM” GORDON-SZÁMA. A palesztinai héber írók kitűnő és nagytekintélyű orgánuma, a Tel-Avivban megjelenő „*Moznajim*” (Mérleg) című hetilap rendkívül gazdag külön számot szentel I. L. Gordon százéves jubileumának. A héber költőt Klausner professor, Lechover, Simonovitz, Fischmann, Steinberg, Laudon, Baras, Lichtenbaum, Rabinovitz, Ginzburg, Dinaburg, Ben-Eliezer és a héber írók egész sora méltatja. A szám valóságos monografia Gordonról. Ára 30 mill. A „*Moznajim*” előfizetési díja egész évre 1 font, külföldre 6 dollár. Cím: Tel-Aviv P. O. B. 50.

A palesztinai héber írók

„Gordon-bélyege”

A BUDAI HITKÖZSÉG decemberi kultúrestjén dr. Dénes Lajos ny. tankerületi főigazgató „a zsidó lélek” fejlődéséről tartott mély tartalmú előadást, Tordai Judith Kiss Arnold-, Haméiri- és Patai-verseket szavalt nagy hatással, Kálmán Oszkár, a m. kir. Operaház művésze klaszikus balladákat adott elő lelkes tetszés mellett.

SZLOVÁK TÓRA ÉS IMAKÖNYV. Dr. Weisz vágujhelyi főrabbi lefordította szlovákra Mózes első könyvét, melyet az iskolák számára tankönyvül vezetnek be. A munkáról szakkörök elismerőleg nyilatkoztak. Rövidesen kiadásra kerül szlovák nyelvű imakönyve is.

AZ ASZÓDI IFJUSÁGI ÖNKÉPZŐKÖR évadnyitó kultúrestjét Vas László elnök igen szép gondolatokkal átszötte és igaz zsidó szellemben tartott beszéddel nyitotta meg. Kifejtette, hogy a zsidó kultúrában való összeforrás az erő ahhoz, hogy a megpróbáltatásokban helyt álljunk. Megemlékezett azokról, akik zsidó voltak miatt elhelyezkedés híján eltávoztak s „útjukon végigkísérte őket a vonatok szomorúan egyhangú zakatolása, mely fülükhöz érve, folytonosan csak két szóban vált előtük hallhatóvá: *menj zsidó!*” De ezek a szavak, melyek tartalma őket vándorlásra kényszerítette, fognak nekik erőt adni boldogulásukhoz. Vas elnöknek zsidó önértéktől átitatott szavai mély hatást kel-

„Várom egy csésze teára”

mondja a fiatal asszony. Ezzel azonban máris kötelezettséget vállalt magára, hogy jó teát fog adni. A

Meinl-szaküzletében

vásárolt teakeverékből olyan ital készül, amelytől a legkényesebb vendég is el lesz ragadtatva.

MEINL GYULA R. T.

tettek. Ugyanezen az estén feltűnést keltett *Lakos András* kiváló tehetségű költő két új versével, melyek balladikus erővel hatottak. A hitközség kulturbizottsága dr. Glück Adolf ügyvéd agilis elnöklete alatt értékes működést fejt ki.

A SZIGETVÁRI IZR. HITKÖZSÉG évi közgyűlésén hitközségi elnökké választották dr. Ujházi Hugó ügyvédet, Deutsch Aladár kereskedő alelnök és Beck Sándor sörnagykereskedő hitközségi pénztáros lett. Fischmann Adolf választási elnök lendületes szavakban köszöntötte az új elnököket és tisztárait, majd dr. Ujházi Hugó hitközségi elnök lelkeshangú székfoglaló beszédet mondott. A közgyűlés dr. Ujházi lelkes ünnepelésével ért véget.

Árverés

vásárolt következő tárgyak kerülnek

ma eladásra:
Pénzkölcsönkövetítő-nél
BÁLVÁNY-UTCA 23.

- Perzsaszőnyegek •
- Brilláns ékszerek •
- Meissen porcellánok •
- Antik zenélő órák •
- Ezüst dísz tárgyak •
- Varrógépek Írógépek •

AZ IMIT DECEMBERI ESTJÉN *Kóbor Tamás* elnöki megnyitója után *sióagárdi Zöld Mór* tábornok rendkívüli érdekes előadást tartott saját katonai élményeiből és a zsidó katonák háborús heroizmusáról: „Hősök voltak, ha nem is lettek vitézek”. *Gedő Simon*, a zsidó gimnázium professzora *Martin Buberről* olvasott fel mélytartalmú értékezést a közönség lelkes tetszése mellett.

HALÁLOZÁS. *Braun Bernát* budapesti lakos, 71 éves korában hirtelen elhalt. A megboldogult nagy talmudtudós volt. Jámbor életet élt. Temetése nagy részvét mellett ment véghez.

Adler Simon, a Lovag Wechseldmann Vakok Intézetének ny. igazgatója, 69 éves korában elhunyt. Ötven esztendeig állt a Pesti Hitközség oktatásügyének szolgálatában és a magyar gyógypedagógia egyik legkiválóbb mestere volt.

id. Gerson Mátyás tekintélyes fakereskedő Gy.-Tölgyes, jótékonyágban eltöltött vallásos életének 83. évében elhunyt.

Klein Jenőné 54 éves korában Budapesten, hosszabb szenvedés után jobblétre szenderült. Temetése mult hónapban nagy részvét mellett ment végbe. Férjén és leányán kívül nagy rokonság gyászolja.

Pickler Lajos beszercebényai bőrgyáros, a hitközség volt elnöke hirtelen elhunyt. A megboldogult minden zsidó ügynek lelkes és áldozatkész támogatója volt és halála városszerte általános megdöbbenést és mély részvétet keltett.

Súlyos gyász érte dr. Halpert Salamon tapolcai fő-rabbit. Édesanyja, özv. *Halpert Samuné*, szül. *Bender Róza* december 21-én Tapolcán hirtelen elhunyt. Temetése 22-én nagy részvét mellett, a hitközség összes tagjainak jelenlétében folyt le. Dr. Junger Mózes zalaegerszegi főrabbi gyászbeszédét könnyezve hallgatták végig. Az elhunytban *Bender Adolf* zalalövői rabbi nővérét gyászolja.

Klein Károly (Akiba) kismartoni rabbi, 49 éves korában meghalt. Ifjú korában Nagyváradon, Mainzban és Frankfurtban tanult, majd a békéscsabai orth. hitközségnek volt 14 évig főrabbi. Onnan hívták meg öccse eltávazása után, aki jelenleg a berlini Adass Jisroel hitoktató-rabbija, Kismartonba, ahol sokat vártak nagy talmudi tudásától, komoly, egyenes jellemétől. Sajnos csakhamar gyógyíthatatlan bajba esett, melyből most megváltotta a halál. Temetése nagy részvéttel folyt le: a frauenkircheni, oszlányi, nagymartoni, bécsújhelyi, soproni rabbik és fivére, valamint dr. Deutsch igazgató Budapestről búcsúztatták. Özvegye, a Jeruzsálemben elhunyt *Glaser Akiba*, kolozsvári rabbi leánya és 5 gyermeke maradt.

dr. *Singer Bernátné*, a nagyírű szabadkai főrabbi özvegye, rövid szenvedés után elhunyt. A nemeslelkű papné részt vett férjének nagyjelentőségű munkájában. A Subotícán dr. *Singer Bernát* nevét viselő zsidó kórház immár a nagy pap hitvesének a nevét is fogja megörökíteni. A kórháznak kiváló főorvosa dr. Székely Imre, dr. *Singer Bernát* és nejének fia.

* ARANYSZÖKE lesz, ha *Eisner-féle Eau Radieuse-t* használ. 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete hajat nyer az *Eisner-féle* dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. *Eisner-drogéria*, Budapest, Andrásy-út 37.

A MISKOLCI PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG december 21-én a Hitközség Kultúrházában tartott nagy-szabású Chanuka-ünnepélyen dr. *Schönfeld József* tartott nagyhatású ünnepi beszédet. A műsoron még *Kelemen Erzsé* operaénekesnő és *Ascher Oszkár* szavalóművész szerepeltek nagy sikerrel.

HÁZASSÁG. *Löwinger Edith* Trnava, a nagyszombati kórház főorvosának leánya és *Adler Sándor* Pszevidza, a Kárpátia-gyár főtisztviselője, házasságot kötöttek.

Dr. *Burger Jakab* sátoraljaujhelyi ügyvéd leánya *Erzsé* és dr. *Lorber László* uzhorodi (Ungvár) orvos, december 28-án d. u. 1/2 órakor tartották esküvőjüket Koscicén (Kassa) a neológ templomban.

Büchler Ibolya, dr. *Büchler Gyula* losonci orvos leánya és *Lechner Alfréd* mérnök (Lucenec) december 23-án tartották esküvőjüket.

ELJEGYZÉS. *Bernfeld Oly* urleányt, *Bernfeld Sámuel* nagykereskedő, a debreceni orth. izr. hitközség elnökének leányát eljegyezte *Austerlitz Gusztáv*, *Austerlitz Sámuel* miskolci főrabbinak fia.

Stern Cilike (Mármarossziget) és *Fuchs Ferenc* (Bereg-szász), a Duna-Bank huszti fiókjának cégvezetője, november 2-án tartották eljegyzésüket.

Stern Henrik Békéscsaba és *Lessinger Rózsika* Rum (Vas-megye) jegyesek.

Elsőrangú konyha!

Menü-rendszer!

orth. כשר **kosztol jól, olcsón a**
Holländer-féle étkezében
kapját.

Kereskedők találkozóhelye,

Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.
Lakodalmak rendezését olcsón és ízletesen vállalom.
Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856—32.

Dolgoztassanak

szombattartó zsidó nyomdában!

Mindennemü nyomtatványt legolcsóbban készít
SPITZER ALADÁR KÖNYVNYOMDÁJA
Budapest, VII., Hernád-utca 22.

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349—95.

Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75—71.

Előrehaladott idény miatt leszállított árak.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára